

# Дагъустандин дишегъли 2/2020

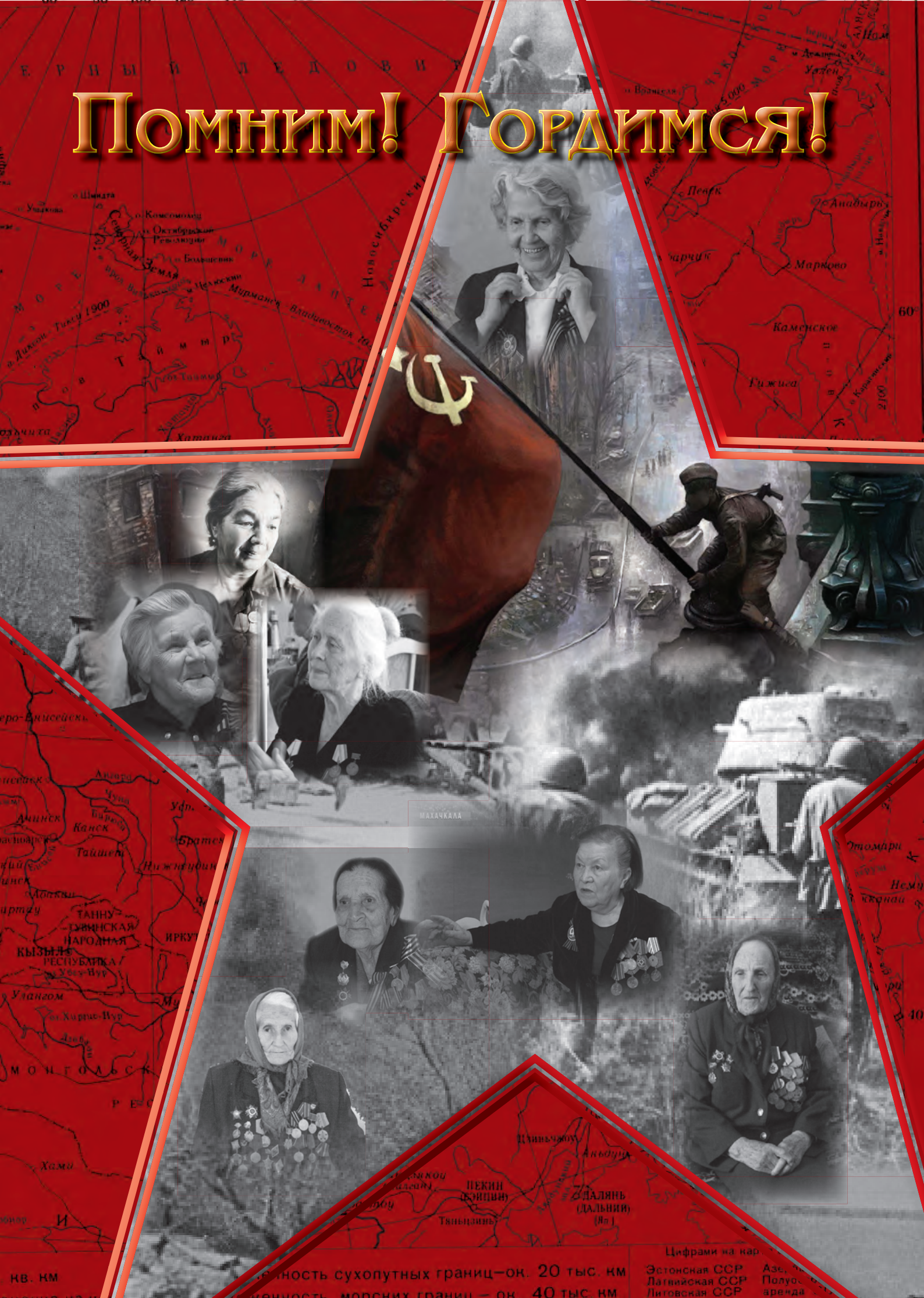
ISSN 0134-4250

Лезгинский



## ГЪАЛИБВИЛИН 75 ЙИС!

# ПОМНИМ! ГОРДИМСЯ!



МАХАЧКАЛА

Цифрами на кар...

длина сухопутных границ — ок. 20 тыс. км  
длина морских границ — ок. 40 тыс. км

Эстонская ССР  
Латвийская ССР  
Литовская ССР  
Азербайджанская ССР  
Полуостров...  
аренда...



# Им чан алайбуруз герек я!

**А**лай йис Ватандин Чехи дяведа гъалибвал къазанмишна 75 йис тамам хъун лишанламишун патал Россияда эбеди яз риклел хуьнин ва баркаллувилин йис яз малумарнава. Интернетда и вакъиадиз талукъарнавай официалъный сайтни кардик акатнава. Поисковикда taj9.ru кхъейла, лишанлу и вакъиадиз талукъ программадихъ, вири уьлкведа къиле тухудай серенжемрихъ галаз таниш жедай мумкинвал ава. Идалайни гъейри, сайтда а вахтунин къилин вакъиайрикай, дяведин майданра къиле феи женгерикай тек-туьк гьалтзавай кадряр ва итижлу гзаф материалар ганва.

Эбеди яз риклел хуьнин ва баркаллувилин Йис... Вилерал накъвар гъизвай шадвал... Им чан алайбуруз герек я...

Уьлкведиз рейхстагдал яру пайдах хкажай аскеррикай сад дагъустанви Абдулгъаким Исмаилов тирди чир хъана са акъван вахт туш. Чи школайрин учебника гъатнавай машгур шикилдал ам ала. Шикилдин юкъни-юкъвал фуражка алай жегъил аскер – чи ватандаш я! И шикил гъикI арадал атанвайди ятIа важиблу туш, -1945-йисан 2-майдиз дяведин цIай ва гуьллейрин ван амаз ЧИ Гъаким Исмаилов рейхстагдин кукIвал акъвазнавай! Официалънидаказ и факт 1995-йисуз Гъалибвили 50 йисахъ галаз алакъалу яз экрандилай са телепередачада шикилдал алай аскеррин тIварар къурла чир хъана, 1996-йисуз лагъайтIа вири республикадин инициативадалди ва тереф хуьналди дагъустанвикай Россиядин Игит хъана...

Идакай чи аялриз чир хъун герек яни? Освенцим, Бухенвальд, Собибор, Саласпилс хътин гафар чир хъун ва вири уьмуьрда риклел хуьн герек яни? Блокададиз талукъ яз Таня Савичевадин дневник тупIалай авун герек яни? Дяве вуч ятIа ва Гъалибвили кьимет гъихътинди ятIа чир хъун герек яни? Дяве – им сад тир къисмет, виридан дертни умудлувал я. Гъавилай Гъалибвили Югъ виридалайни важиблу, виридалайни гзаф иви экъичун лишанламишзавай ва рикIиз виридалайни мукъва сувар тирди гъавурда акъун герек яни?

И суалриз вирида сад хътин жавабар гудач, гъавилай алай вахтунда риклер къайгъусузвили пердедалди кIеви тир, иштираквал ва гъатта руьгъ авачир инсанрин несил акъалтзава. ИкI туширла, I Пётрдин проспекта дагъустанвийрин-Советрин Союздин Игитрин, Ватандин Чехи дяведин ветеранрин шикилрай къацIар акъудай жегъилди авур и кардин гъавурда гъикI акъурай? Адан къиле гъихътин фикирар авайтIа? Дагъларин уьлкведин баркаллувал са шумуд сеферда артухарай ватандашрин-игитрин чинар чукIулдалди кукIвардайла, адан рикIе гъихътин гъиссер авайтIа?

Инал вуч лугъун?! Гзаф вахтара руьгъ къарсатмишзавайла ва рикI падзавайла, дугъриданни, лугъудай гафар жагъидач...

Гъар гъикI ятIани Гъалибвилихъ агъаз кIанзава! Писвили винел хъсанвал гъалиб хъунихъ!

Наида КЕРИМОВА

## НУМРАДАЙ КIЕЛА:

### БАЯТ ФУ



Патав фейила заз яргъалай яшар хъанвайди хъиз аквазвай и дишегъли жегъил тирди чир хъана. Адан 18-19 йис тир. Амма руш акъван зайиф хъанвай хъи, адавай гъич кIвачелни къарагъиз жезвачир. Чиле акIурнавай вечерен кIвач хътин шуькIуь гъил акурла заз ам гзаф язух атана..... 10

### МУЗЫКА - АМ ЗИ БЕЙНИДА АВА...



Зун коллективдин кIвалахдик гъасятда активнидаказ какахъна, заз и кар лап итижлу тир. Зун оркестра гзаф къугъвайди я. Ингъе гила дирижёрдин пуьлтунихъ акъвазнава... 28

### ЧИ ИГИТ РУШ -МЯГЪКЕМ АСКЕР...

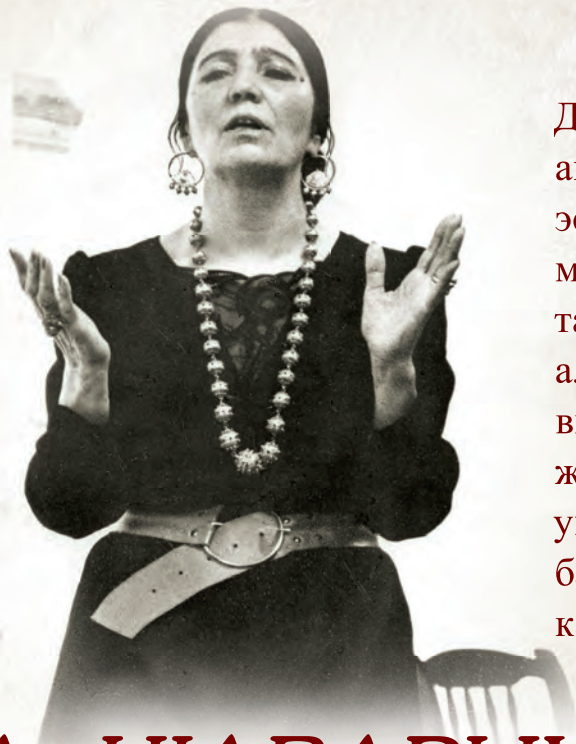


Зун отряддиз кицI мус вахчудатIа чириз фена, - суьгъбетзава Фирузади. - А чIавуз ОМОН-дин командирдин заместитель тир Андрей Ерёмин заз лугъуда: «Квез чи отрядда кIвалахиз кIанзавачни?» Зун сифтедай агъаначир, вучиз лагъайтIа ихътин теклиф гун гуьзетнавачир..... 12



### КIВАЛЕ АВАЙДИ КЪЕЦЕЛ

- Апай зи патав атана ва чин кутуна яна. И арада къаридини гъуьлуьн ваха зун акъудиз гатIунна... Зун подъезддиз катна, ахпа ишезвайди къуншийриз такурар лагъана, куьчеда лап йиф жедалди акъвазна, гаражрин къулухъ кIеви хъана. .... 36



Дяведикай гзаф кхъена, амма кхьин тавуна амай затларин къадарни лап артух я. Жуван эсеррин къилин темайрихъ – виклегъвилакай манияр тамамарай, дяведин йисарал ацалтай, дарвилер эхай аялвилихъ галаз зи руьгъ алакълалу хъана. Чи аскеррин къегъалвилер, виклегъвилер 1945-йисуз Рейхстагдал хкажай Яру пайдахдалди къейднава. И крарихъ уьлкведи, халкъди гьихътин къимет ганатла, и баркаллувал гьи жуьреда къазанмишнатла, гьа кар аннамишун уьмуьрлух зи рикле амукъда.

## А ЧІАВАРИХЪ ГАЛАЗ

## АЛАКЪА ХУЪНАЛДИ...

**Ч**и дагълух хуьрерив дяведин тупарин гугрум-пахърахъдин ванер агакьнач, хуьрерал бомбаярни аватнач, амма тупар, бомбаяр гьар са квализ, дидейрин, кайванийрин, вахарин, сусарин, рушарин риклериз, дерин ва алат тийидай къацар таз, аватна.

А чаварихъ галаз алакъа хуьналди, дяведин вахтунда дурум гайи гьар са куьлуь-шуьлуь затлунихъ тарихдин метлебувал ава, гила абур вири масакла аквазва. «Ватан» гафни дяве жедалдини, адалай къулухъни гьа икI яз амукънава, амма гила и гафуну эсиллагъ масакла ванзава...

Са сеферда Россиядин писателрин трибунади хъай ван хъай гафар гьич садрани рикледай ракъурдач. «Къвед лагъай фронт чи дишегълийри ачухна», - им Федор Абрамова лагъана. Тарихдин гьакъикъат. Гьакъикъи делил гьакъикъи делил яз амукъзавайди я: чи терефдарри Европада къвед лагъай фронт ачухунин муддат яргал вегъезвайла, чи дишегълийри дяведин сифте юкъуз ам чпин квалера ачухна. Абуру къвед лагъай фронт гьакъи-

къатдани игитвилелди заводра, фабрикайра, никлера, фермайра зегъмет чIугуналди ачухна, далу пата абуру къетIен зегъмет чIугуна.

Дяведин дишегълияр! Зун гьа-миша абурухъ галай. РикIел алама, экуьнахъ капI авурдалай къулухъ, вири дишегълийри чи дагълух хуьруьн вилик квай ратIрал чукурдай. Ана, хуьруьн Советдин цлакай куьрсарнавай хуьре авайни-авачир тек са радиоди – чIулав бади-ди – дяведин майданра вуч къиле физватла, гьа гьерекатрикай хабар гузвай. Цудралди гьамлу вилер адаз килигзавай, гьич садани, гьич са гафни акъудзавачир, чIехи пай дишегълияр яса авай. Лал къейи секинвал Левитанан гужлу сесини рекъизвай. А йисара урус чIалан гьавурда саки аквазвачир, за Кевелай кIватI хъанвайбуруз фикир гузвай. Зун хажалатди къунвай дишегълийрин вилериз, къил агъузна, чуькъни тийиз, фронтдин хабаррихъ яб акалзавай, ахпа гьар санихъ чIкин хъийизвайбуруз килигзавай. Ахпа зун гьавурда аквазвай хьи, чибуру мад са гьи ятIа шегъер туна, яни душманди къуна. А чIавуз зун

ва гьвечи ратIрал кIватI жезвай зи хуьруьнвияр патал репродуктор «чIулав бади» Ватандин чан алай шикилдиз элкьвенвай.

Са сеферда бадеди таралай куьгъне, алукIдай къван гьалдай фенвай кIурт вахчуна, гьамбарханадиз хутахна. Заз чидай чIавадай ам гьа-миша гьакI гьамбарханада авайди тир. Са тIимил мичIи хъайивалди, бадедиз, а кIурт алукIна, чир тежедайвал кIвалаяй экъечIиз кIан хъана. Амма захъай чинеба адавай са вуч ятIани жезвани мегер?! Яргалди тIалабайдалай къулухъ, чими парталар, пуд ягълухни алукIна, зунни вичихъ галаз тухвана. Вири дишегълийрал чими парталаралай. Са чуькъни тийиз, физвай. Хуьр гьеле фад къулухъ галамай, чун дагъдив агакъзавай. Вири дишегълийри йифди куьгъневатек мегъуьн тарцин кIане дуьаяр кIелзавай, итмар гьалибвал гваз кIвалериз хтун тIалабзавай, Гитлеран къилел лянет гьизвай.

Ватандиз ва Ватан хуьзвайбуруз талукъ дуьайрин, душмандин къилел къурзавай лянетрин макъамрик кваз, вичин авайни-авачир



са хва Мегъамеда фронтда женг тухузвай чи кьунши Субайнатан кавалдин ценерик зун ахвариз фена. Экуьнахъ пайда хъайи ванери зун ахварикай хкудна. Зун кичІ кваз кьуд патаз килигна, гьич садни юазвачир. Мадвилер клевна. Амма виширшин ванер акъвазвачир. «Гьуьлягъ!» - фикирна ва кьуд гьунна зун.

- Вахъ вуч хъана? – са Тимил хкаж хъана, хабар кьуна Субайната.

- Ван кьезвани?

- Кьезва. Ам вуч я? – амни кьарагъна ва дикъетдалди яб акализ эгечІна. Ам авахънавай мегъуьн тарцин пешерин харадин вилик ацукьна, адан чин ачух хъана.

- Килиг, Фазу, им виширшдин ван туш, им аваз я. Куьгъне пеш юзана, са Тимил виниз хкаж хъана, адан кІаникай кьацу цІир хкатнавай, муькуь гьвечІи цІирерини куьгъне пеш анихъ кьакъудзавай, абуру чпин мичІи кьацу кылер хкажзава ва ракъинин сифтегъан нур кьабулзава.

- Аби цуькни ава! – гъарай акъатна зай. Ам акІ садлагъана пайда хъана хьи, назик, хцІу, амансуз ам гьвечІи, хьуьтуьл ва жегъре рангунин тандал ала. Субайната юмшагъвилелди цуькведеал гьил алтадна ва адан вилерал накъвар пайда хъана.

Са гьина ятІа бомбаяр хьиткьин жезвай, ивиар авахъзавай, цуькведе лагъайтІа, гатфарикай, уьмуьрдикай хабар гузвай.

- Ваъ, ваъ! Вири и гуьрчегвилер душманрив вугудач! Ваз чидани, Фазу, и кьацу цІирер, цуьк, булах, и рагар-дагълар, ибур вири санлай Ватан я. Ватан патал вилик заманайрани дагъвийри чанар гайиди я, гилани гузва.

Дишегълиар кІвачел кьарагъна. Ракъинин сифтегъан нурарикди жегъре ранг янавай дагъларин кукІушар кьизилдин рангунинбуруз элкьвенвай.

- Дяве жедалди чаз и затІар и жуьреда багъа тушир, - шехъна Сакинат, колхоздин бригадир. Адан итимдини, стхадини дяведа женг чІугвазвай.

- Им чи Ватан я. Ам пак я!

Мад дубаярни лянетар башла-

миш хъана. Ибурни дяведин дишегълиар тир, абурузни хайи чил, жуван Ватан кьадар авачир кьван кІанзавай, гьа са вахтунда такІанвилин, нифретвилин гьиссерни абурухъ гзаф авай. Дяведин далу пата, дагълух хуьрера, вилик жегърейра аваз, «Вири – фронт патал, вири – Гъалибвал патал» гафар дуьа хьиз тикрариз, абуру югъдини, йифдини зегъмет чІугваз хъана. Гъар садан мецел «Ватан» лагъай пакгаф алай. Дяве гатІундалди авай вири адетдин крар гила масакІа хъанвай. Гъар са кІвал, тар, кьван, рагар, кІамар, булахар чандик руьгъ кутазвай затІариз элкьвенвай. Абурухъ галаз, инсанрихъ галаз хьиз, рахазвай, чеб хуьниз эвер гуналди, абуру вили рангунин экв гузвай.

Военный полк Хунзахдин кьеледиз атайла, халисан дяведин гьиссер мадни артух хъана. А чІавуз заз сифте яз военный парталар алай рушар акуна.

Хунзахда чи мукьва-кьили Патимат Гьамидова яшамиш жезвай. Ада мукьвал-мукьвал заз вичин патав эвердай, ада зун гьафтейралди вичин рушарин патав тадай, гьа икІ са сеферда адан чІехи руша кІвализ вадаскер рушар галаз хтана. Заз абуру иербур, шумалбур, амма вилера гзаф гьамлувал авайбур яз акуна. Патимата тадиз кьурурнавай як квай, гьажибугъдадин гьуьруьн хинкІал гьазурна. Гуьгъуьнлай

абур патал гьамамда цІайна. Им адетдин кардиз элкьвена.

Гъар жуьмя юкьуз Умаганиди абуру кІвализ хкиз хъана ва ада аскер рушарив агатдай гъар са мумкинвал гьилий ахъайнач. Неинки зун, а чІаван гъар нянихъ Испагиеврин кІвале вири дишегълиар, сихилдин аялар кІватІ жез хъана, абурукай гъар сад женгчи дишегълиар патал са вуч ятІани гьиз алахъзавай. Умаганиди чаз урус рушари чпикай ахъай авур ихтилатар таржума хьийиз хъана. Абурукай садан тІвар Лариса тир, вили вирериз ухшар вилер авай сада лагъай гафар зи рикІел алама: «Зур сятда зи шегъер гумадинни цІун стун хьиз цавуз хкаж хъана. Зал гьикІ чан аламукъайди ятІа, чидач. За гьасятда гуьгъуьллувилелди фронтдиз финин патахъай арза кхъена», - лагъана ада.

И вад руш, вад пІипІ алай, хкахъ тийир гъетер хьиз, зи рикІе амуькнава. Ам накъ хъайи кар хьиз, абуру заз аквазва...

Са сеферда рушарин рахунрай зи япарихъ абуру пака азарханада авай Зинадал кьил чІугваз фидайдакай сес галуькна. Зун гьасятда кІвализ хъфена. Зи дидеди азарханада сани таркавиле кІвалахзавай.

За дидедай пака зун вичихъ галаз адан патав тухун тІалабна.

Умагани рушарихъ галаз азарханадиз атайла, зун Зинадин месин



кбилихъ ацукънавай, дидеди лагъ-айтла, а макъамда палата къайдадик кутазвай.

Военный парталар алай рушар Зина алай койкадив агатна.

- Кубанда чи квалин вилик ичин цусад тар ква. Исятда абуру цукъ акъуддай берея. Яраб абур душманри кана жал? – лагъана Зинади, адан экуь ригай вилер гуя члемедив ацанвай.

- Цай ягъайтла, цийибур эхкъечла. Дяведилай къулухъ чун гъилер куьрсарна ацукъдач! – лагъана Ларисади.

- Дяведилай къулухъ... - сефилвилелди лагъана Зинади ва адан кузвай хъухъвелаи накъвар авахъна.

- Сагъафтедилаи диде кваллахдилаи, гзаф шехънаваз, лап геж хтана. Ада чаз Зина къейиди малумарна. И дишегълир зи рикле чи живедин Акородагъларин куклушар хъиз амукънава. Гъар сеферда хайиди тир Хунзахдиз хъфейла, заз а куклуш аквазва ва зи рикел Зина хкъезва. Беден михъиз бинтери къунвай, вичи ичин тарарин патахъай къайгъу чуговазвай Зина.

*А вахтарихъ галаз сих алакъа хъналди, гъурметлу ветеранар, за квез вирибуруз Гъалибвилини югъ мубаракзава. Чун квез гзаф буржлуя. Гъикъван йисар алатнатлани, а бурж вахкуник чи тлем акакъзавач. Къе къун са къун патахъай ятла игътияж авайбур яз, къулай яшайишдин шартлар авачирбур яз акун иллаки чи риклин талдиз элкведа. Атанвай девирни къил акъат тийидайди, муракабди я. Къе Ватандин сергъятарни, гъаларни дегии хъанва, анжах цаярикни ялаврик Ватан хвейи чун патал са дегиивилерни хъанвач.*

*Риклиз тларвал гузвай делил ам я хъи, тлал, азият, такабурлувал чир тахъай, фашизмдин винел гъалибвал къачур къун, ветеранар, анжах чеб девлетлу авунин, чпин хсуси гъаларикай фикир авуналди, уьлкве чуклурай къилдин ксарин вилик къуватсуз хъана.*

*Къайгъусузри къе Ватан чуклура, гила къуне гзафни-гзаф алатай крадин, Ватандин иервиллин, къудратлувиллин гъурмет патал женг чугун герек я, зунни, гъамиша хъиз, квехъ гала. Сагъвал, шадвал ва яргъи уьмурар хъурай квехъ, играми ветеранар! Гъалибвилини Югъ мубаракрай!*

**ФАЗУ АЛИЕВА**

2005



## Вуч хуьзва театррин тарихдин Музейда?

**И суалдиз 30 йисан юбилейдин вилик Дагъустандин театррин тарихдин Музейдин директор, Дагъустандин образованидин отличник, РД-дин лайихлу муаллим, Москвадин «Бахрушинский келунрин» иштиракчи Лилия Гъасановна Жамалутдиновади жаваб гузва.**

**Ч**и музей Москвадин, Санкт-Петербургдин музейрихъ, медениятдин ва чирвилерин центрайрихъ галаз санал дуьньядиз машгъур хъанва. Ина алатай девирин театррин гъакъикъи документар кватнава ва виридаз ачух я. Абурай гъар са девир ва театрдин искусстводин вири жанраяр аквазва. 1984-йисуз М. Горькийдин тварунихъ галай Урусрин драмтеатрдин цийи дараматдихъ галаз санал адан фойеда гъа вахтунда авай ирид театрдин выставка ачухнай. Гъа и экспозициядилаи чи театррин музей башламиш хъана.

Театррин тарихдин Музей гъа и дараматда ругуд йисалай, 1990-йисуз, ачухнай ва экспонатар эцигун патал 300 квадратный метр чара авунай. Къе тамашачийриз, перде куьтыгъ хъайила ва я башламишдалди, гъукуматдин 12 театрдин тарихрихъ галаз таниш жедай мумкинвал ава. Музейдин сад лагъай директорвиле РСФСР-дин халкъдин артист Шамсутдин Манталиев тайинарнай. Гуьгъуьнлай музейдин кбиле искусствовед, къумукърин музыкальный медениятдин пешекар Маймусат Коркмасова хъана. Зун музейдин пуд лагъай директор я.

**- Гзафбуруз Махачкьалада ихътин музей авайди гьатта чизвач. Ана вуч хуьзва?**

- Музейдин фондуна цуд агъзурдав агакьна медениятдин ва тарихдин кьиметлу затлар ава. Ина гьар жуьре девиррин театрриз талукь гьакьикьби материалар хуьзва. Абурун арада афишяяр, тамашайрин программаяр, реквизитар, актеррин, режиссеррин, композиторрин, художникрин хуси ва гьакьни театрди хас затлар, костюмрин ва декорацийрин эскизар, сценадин костюмар, шикилар, театрдин артистрин уьмуьрда ва ролра кьугьвадайла янавай портретар, театрдин дараматрин ва кьене патарин шикилар – Дагъустандин театррин сифтедилай чи йикьаралди гекьиг тежедай драматургиядин уьмуьрдин архив ава.

**- Музейдиз экспонатар гьикь гьаттава?**

- «Россиядин театррин тарих гележегдин несилриз хуьн» Ви-

рироссиядин гьерекатдик чи музейни экечИна ва чна «Сегьнедиз вил вегьен» мярекат тешкилна. Ам хушвилелди Дагъустандин театррин 12 художникди хушдиз кьабулна. Абурун арада арифдар, Россиядин яратмишунрин академиядин член-корреспондент Абдулзагьир Мусаев ва ГИТИС акьалтларнавай чи ватанэгьли Ютта Роттэ ва масабур ава. Винидихъ твараркьурбуру чазмашгьур художникрин кьвалахар, декорацийрин ва костюмрин эскизар, 82 тамаша, урус театрдин машгьур актер, РСФСР-дин лайихлу артист Константин Якушеван архив гана. «Актердин запискаяр» зурба медениятдин ва тарихдин метлеб авай затлар. Урусин драмтеатрда эцигай тамашайрикай веревирдер кьелайла, Махачкьалада 50-80 – йисарин тамам са девирдал чан хкизва. И девирда зурба театрдин деятелри кьвалахзавай: Иннокентий Смоктуновский, Игорь Карбовский, Софья

Токарь, Раиса Кулик-Терновская, Гьамид Рустамов, Айгум Айгумов, Ислам Кьазиев ва хейлин масабур.

**- Музейда гьихътин выставкаяр тухуьзва?**

- Театрдин машгьур деятелрин юбилеяр. Чна Николай Сыченкован, Айгум Айгумован, Дурия Рагьимовадин экспозицияр тешкилна. Гьакьни «Меденият – Дагъустандин аялриз», «Аялриз музыкадин ва театрдин гьафте», «Пушкинан кьелунар», «Якушеван кьелунар», А. Пушкинан ва Л. Толстойн эсерар кьелунай флешмоб ва маса мярекатар тухуьзва.

**- Куьне театррин кьенин йикьан кьвалах музейда кьалурзавани?**

- Чна ихътин театрдин проектар кьиле тухуьзва: премьераяр (сифтегьан сегьнеламишун), фестивалар, драмтеатррин гастролар, афишяяр кьватлун, тамашайрин программаяр, макьалаяр, СМИ-йрин рецензияр, шикилар. Музейди ДГУ-дин,





ДГПУ-дин, Дагъустандин Б. Мурадовадин тварунихъ галай медениятдин колледждин студентрихъ ва муаллимрихъ, республикадин волонтеррихъ галаз активный кВалах тухузва.

**- Россиядин театррин гъихътин музейрихъ галаз куьне алакъяар хуьзва?**

- Чна фадлай Москвада авай А. Бахрушинан тварунихъ галай Гьукуматдин центральный театрдин музейдихъ галаз алакъя хуьзва. Зун мукъвал-мукъвал музейдиз семинарриз физва. И музейди чаз «Театррин музейар ва Россиядин архивар» ктаб гана. Чна, жаваб яз, Москвадин Центральный музейдиз -115 экспонат. Абурукай «Театрдин ва Дагъустандин кинодин художникар» выставка тешкилна. Къейдна кIанда хьи, Дагъустан театрар виридалайни гзаф авай республика я – ина 12 театр ва 40 халкъдин гъевескар артистрин дестеяр ава.

**- Дагъустанда къиле феи «Театрдин музей алай аямдин медениятдин алемда» Вирироссиядин VII семинар-конференцияда куьн модератор ва докладчик хъана. Ва гъанал, куьне меркезда тухвай мярекатдин нетижа фикирда къуналди, семинар Махачкъалада тухунин къарар къабулнай...**

- Семинар «Россиядин тарих жележегдин несилриз хуьн» Вирироссиядин акциядин сергъятра аваз къиле тухвана. Тешкиллувилин комитетдик А.А. Бахрушинан тварунихъ галай ГЦТМ-дин директор

Дмитрий Родионов, РД-дин медениятдин министр Зарема Бутаева, театральнй деятелрин Союздин председателдин заместитель Айгум АйгуMOV ва масабур квай. Мярекатда вири театрри, музейри, илимдин центрайри ва Дагъустандин ктабханайри иштиракна.

**- Къез къуллугъчияр гзаф авани?**

- Дишегълийрикай ибарат тир чи коллектив лап гъевечИдия. Чун пуд ава. Зи кВалахдин юлдашар – халис музейдин кВалахдал къару инсанар я: Муслимат Алиева, «Лезгинка» ансамблдин виликан солистка ва Алисат Шахбанова – къведни ДГУ-дин медениятдин факультет акъалтIарнавай бур я.

**- Куьн муаллим-филолог гъикI музейдиз акъатна?**

- Тайин тир стаж хъайила (выс-луга лет), зун , РД-дин лайихлу муаллим, халкъдин образованидин отличник ва маса тIварариз килиг тавуна, пенсиядиз экъечИна. Зун садани акъуднач, амма завай юкъван образованидин цIийи система – гъа ЕГЭ – къабулиз хъанач. Медениятдин министерство кВалахна, театрдал машгъул хъана. Театрдин музейдиз гъанай акъатна. Заз зи кВалах хуш я. Гъар юкъуз сагъихътин ятIани цIийивал жагъизва. Месела, куьгъне афиша гъизва, ана машгъур артистрин тIварар ава, чи республикада гастролла хъайи. Виридан рикIелай алатнавай, амма...

**- Лилия Гъасановна, жувакай къве гаф лагъайтIа жедачни?**

- Ери-бине зи Къарабудахкентай я, гъана мектеб куьтягъна, ДГУ-дин филфакдиз гъахъна. Жуван педагогар рикIелалама: Назаревич, Горбанев, Евсеева, Бройтман, Ханмурзаев ва масабур.

КIелдай вахтунда за машгъур НИИФЛИ-да (Научно-исследовательский институт фольклора и литературы) Александр Федорович Назаревичан регъбервилик кваз кВалахда иштиракна. Чун фольклордин экспедицияра Дагъустандин района хъанай, анра

мисалар, махар кIватIдай, сентябрдиз диссертацияр гъазурдай. Зун студентрин куьлер ийидай Казим Абасович Манафован ансамблдикни хъанай. Университет акъалтIарайла, Къарабудахкент райондин Къаранай-аулдин мектебда урус чIалан ва литературадин муаллимвиле кIвалахна. Гуьгъуьнлай Махачкъаладин 13-мектебда хъана.

**- Куь буба, диде вуजार тир?**

- Буба, Гъасан Мухтарович Абдуллаев, тарихдин муаллим, Къарабудахкентада юкъван мектебдин директор тир. Гуьгъуьнлай райкомдин сад лагъай секретарь хъанай. Диде, Валентина Петровна-математикадин муаллим. Ам Подмосковьедай тир, институтдилай къулухъ Дагъустандиз ракъурнавай, ина вичин къисмет жагъана.

Чун вири вад аял авай. Чехи вах Альпийат – духтур, зун – къвед лагъайди, пуд лагъай вах – Ольга – Россиядин Генпрокуратурада кВалахзава. Гагуз чаз бедбахтвал хъана, чи стха Мухтар рагъметдиз фена. Виридалай гъевечИди – Руслан. Ада газпромда кВалахзава.

**- Хуси уьмуьр гъикI хъана?**

- Зи уьмуьрдин юлдаш, Жалал Жамалутдинов рагъметдиз фена. Чаз къве руш ава. Наурата – юриствиле, Заремади – духтурвиле зегъмет чIугвазва. Зун ругуд хтулдин баде я. Хтулризни театр, спорт, хореография, музыка, шикилар чIугун ва шиирар кIанда.

Зун ихътин хизан ва кIани пеше авайвиляй бахтлу я. Бязи дишегълияр, пенсиядиз экъечIайла, анжах хтулрал ва кIвалел машгъул жеда, амма уьмуьр анжах башламиш жезвайди абуру гъич фикирдизни гъизвач. Чун хайибуруз кIанзавайди ва чаз къимет гузвайди, анжах виликди физвайвиляй, алаатай уьмуьрда яшамиш тежезвайвиляй я.

**- Къехъ гъихътин мурадар ава?**

- Заз зи хтулрини, за хъиз, Дагъустандин тарих, меденият ва искусство хвена кIанзава.

**ВИОЛЕТТА РАТЕНКОВА**





Шегьердин ката-галтугдинни руквади кьунвай рекьерилай гуьгьуьниз заз зун махуниз аватай хьиз хьанай: ракъинал рапIрапI гузвай къалин жив, къакьан шамагъаждин тарар, рикIиз чими гьвечIи кIвал ва къапудал зун гуьзетиз акъвазнавай суьгьурдин тамун иеси – Патимат.

Зун Шамильский райондин «Цолъи» (Садвал) газетдин килин редактор, Патимат Гитиновадиз мугьман хьана. Дагьустандин медениятдин Лайхлу работник Патиматахь галаз таниш хьаначиртIа, заз я Шамильский райондин гуьзел Тебиат, я ина яшамиш жезвай акъалтIай хьсан инсанар чир жедачир

# ДУЬНЬЯ МУБЛАГЪ ХЬУН ПАТАЛ

**К**уьчейра къекъвена галатайла, чун кIвализ гьахьна. Ина тамун, пешерин, набататрин ва са гьихьтин ятIани цуькверин нияр гьатнавай. Пичинал атирдин ни къевезвай, зи бадеди гьазурдай хьтин, чай алай. Мадни гьажибугъдадин гьуьруьн хинкIалди, гьалвади ва рикIай рикIиз ийидай суьгьбетди чун гуьзетзавай...

– КIвалахиз за фадгатIунна, – вичикай ихтилай башламишна Патимата. – Дидедиз чун пуд велед авай, гатун муьгьлетрин вахтунда, адаз куьмек гун патал, зун совхоздин векьер ягъиз фидай. Мектебда заз



дуым-дуыз илимар (физика, химия) кІандачир, ибурай заз дуст рушари куьмекдай. Амма литература пара кІандай. Муаллимрин патахъай чи бахтуни гъана: Урададин мектеб а девирда районда хъсанбурукай сад тир. Мектебдилай гуьгъуьниз перемар хкатІдай ва куьдай курсар акъалтІарна, амма и кІвалах зун патал туширди за гъиссзавай. Заочныйдаказ ДГПУ-дин филфак акъалтІарна. Ина кІелдай йисара заз ДГУ-дин журналиствилини отделе-нидик экечІдай мурад авай, амма къвед лагъай къилин образовани къачун патал пул гана кІанзавай. И вахтунда зи диде-бубани рагъмет-диз фена, пул захъ авачир.

За аялрин бахчада тербия-чи яз кІвалахзавай. КІвалахдин юлдашриз зи журналист хъунин мураддикай хабар авай. Абуруни заз авар чІалал акъатзавай газетда кІвалахал акъвазиз куьмекна. Аял-рин бахчада кІвалах заз бегенмиш тиртІани, зун «Гъакъикъат» газетда кІвалахиз фена...

И рекъай захъ тежриба авачир-тІани, редакциядин дуствилелди кІвалахзавай коллективди зун хушдиз къабулна. Макъалаяр кхъин патал цензура авачир, чаз жуван фикир ачухдиз лугъудай ихтияр ганвай. И кардин патай за а вахтунда къилин редактор тир Али Камаловаз чухсагъуллугъузва. Гъа и вахтунда зун гъавурда акъуна – ингъе зи чка! Са тІимил вахтунди-лай зи хиве культурадин отделдин редактордин везифаяр вугана. Им, заз чиз, важиблу отделрикай сад тир. Заз пара итижлу тир- гъар са йикъа цІийи танишвилер гъизвай. Заз зи уьмуьр ми хъиз дегиш хъа-йиди хъиз авай.

### – Амма вун хъфена...

Эхъ, заз зи хайи Шамильский райондин газетдин ва телевидени-дин регъбервал теклифна. Сифте-дай заз хъфидай разивал гузвачир, амма район захъ муьгътежтирдахъ кІвалахдин юлдашарни за инан-мишарна. Райондин СМІ-йрин пешекарвал виниз акъудун лазим тир. Лугъун хъи, четинни хъана, амма исятда, 12 йис алаатайла, за-вай лугъуз жеда чна пара зегъмет чІугуна. Алай вахтунда райондин

газетда кІвалахунин шартІар гъат-та республикадин са бязи редак-цийрилайни хъсанзава.

– Патимат, эхиримжи йисара хайи чІалар хуьнин месэла гъаф важиблу хъанва. Куьне гъикІ фикирзава, чи чІалар гъакъван пис гъалда авани? Им милли чІаларалди акъатзавай СМІ-йризни талукъ я эхир...

– Гъайиф хъи, и месэлада кра-рилай гъаф гафар жезва. Алай «интернетдин девирда» инсанар, гъвечІидалай чІехидалди, соцсет-рин таъсирдик ква. Им виридаз ашкара я ва идакай санизни катиз жедач. Амма чун акъван фад буш хъана виже къведач, чна чи чІал хуьн патал вири къуватар эцигун лазим я. Эгер чІаламачтІа, халкъни амач лагъайтІа жеда. Са вахтунда ата бубайри чал агакъарайди хъиз, чнани къвезмай несилрал ми хъи-даказ хвенвай, гъаф чІалар авай Дагъустан агакъарна кІанда. Бес чун чи халкъди асирралди хран-вай парчадикай тушни!? Ахътин вахтарни хъана хъи, гідатлидин дишегълийриз халкъдин милли парталар алу кІдай ихтияр тагудай. Дишегълийрив гимишдин уьнуьг-ралди безетмишнавай шуткъуяр алу кІиз тадачир, гимишар вахчу-дай, шуткъуйризни виридан вилик цІай ядай. Гъа икІ, халкъдин адетар, милли меденият тергиз алахъна. Амма хъанач – дишегълияр гъа пакад юкъуз цІийи шуткъуяр цваз агакъдай, гъилик акатай безекарни абурал куьдай. Къенин юкъузни гідатлидин дишегълийрин партал-рин арада важиблу чка къазвайди халкъдин алу хар я.

Заз чиз, гъар са дагъустанвидиз хайи чІал чир хъун, жуван дидед чІалал кІелун, кхъин чарасуз герек тир са вахтни къведа.

Эхиримжи йисара инсанар чебни и месэладив мукъаятдивди эгечІзава. Маса кІвалах дахъайтІа, абур кІвале аялрихъ галаз жуван хайи чІалалди рахаз алахъзава. Са бязи диде-бубаяр мектебра хайи чІал гуниз акси экъечІунни абур-дериндай и кардиз фикир тагунихъ галаз алакълу я. Ихътин диде-бу-байрин язух я, чІехи хъайила аял-ри: «Заз вучиз хайи чІалал кІелиз,

кхъиз чирнач», – лугъуз хабарарни къазва...

Алай вахтунда хайи чІал чириз кІани инсанриз гъукуматдин патай четинвилер гъалтзавач. Ингъе, авар чІалалаялар патал «Лачен» журнал, «Гъудуллъи» альманах, республи-када акъатзавай «ХІакъикъат» га-зет, авар чІалалакъатзавай журнал «Дагъустандин дишегъли» («Ма-гІарулай») ва районда акъатзавай газетар. Ибур акъуддай ва кІелдай ихтияр тагузвай касни авач эхир.

Вири хизандин адетрилай аслу я. Са шумуд йисаралди газетар, жур-налар кхъизвай, чІалакай фикирза-вай хизанри, къени абур кхъизва.

– Алай вахтунда хайи чІаларал акъатзавай газетри, журналри общества гъихътин чка къунва?

Гъи чІалалди газет акъатайтІа-ни, къенин юкъуз интернетдин сергъятра виридаз чизвай хабарар кабинетда ацукъна чап хъувуналди ам садазни итижлу жедач. Газетар ва журналар кІелун паталди кор-респондентар районриз, хуьрериз фена кІанда. Ана гъихътин цІийи-вилер, четинвилер аватІа, абуроз квелди куьмек гуз жеда тІа чирна кІанда. Хъсан патахъди жезвай дегишвилер раижна кІанда. Гъа икІ хъайила, кІелзавайбурун къадарни артух жеда, чІални рикІелай фидач. Переодический изданийрин везифа ам я хъи, кІелзавайбурал гъакъи-къи уьмуьр гъихътинди ятІа, гъам агакъарун.

За райондин газетда кІвалахай вахтунда, лугъуз жеда, республи-кадин газетрай ва я журналрай чи райондиз лап тІимил къведай, дагъвийрин уьмуьрдикай итижлу макъалаяр тІимил кхъидай. Жу-вакай хабар анжах жуваз герек хъайила кагъазар кхъиналди ваъ, гуьруьшралди авуна кІанда. Жез-май къван мукъвал-мукъвал.

– Советрин девирда къуллугъ-чидикай шикаятна макъала кхъейла, ам кІвалахдикай магъ-румардай. Алай вахтунда и кІва-лах гъи гъалда ава?

– Гъайиф хъи, алай вахтунда журналистриз чпиз хци месэлаяр къарагъариз кІанзавач. Иллаки районра... Завай жеда, мисал яз, журналист ракъурна гъакъисагъсуз

кьуллугъчидикай макъала кхъиз. Амма адаз вичин дустарихъ, чирхчиррихъ, мукъва-кьилийрихъ галаз авай алакъяр чѳуриз кІан жедач. И жигъетдай райондин газетда кІвалахун гзаф четин я. За жуваникхъизмачахътинмакъалаяр. Са никай ятІани кичевилэй ваъ, кхъей вахтарни хъана. Райондин телевиденида кІвалахдайла са шумуд ихътин сюжет гана. Амма гуьгъуьнлай заз акуна хь, хуьруьн-виар зун акурла кьил элкъуьриз, салам тагуз физва. Зани фагъумна: и дуйньядал зун гьикъван яшамиш жедатІани чидач, вучда инсанрин кефи хана?! Гила за маса къайдада кълалурзава жуван аксивал. Хъуь-туьлдаказ.

Гьар са макъала чапдиз акъуд-далди за жува жувак фикризав: за дуйз кар ийизвани, гъахълу ва намуслу зи гафари са нин ятІани рикІиз тІардани? Чаз социальный сетрай аквазва чарадан бедбахтвилел чпин тІвар-ван виниз акъудзавайбурни ава. Завай ахътин крар эхиз жедач. Ихътин арада, бубайри лугъудайвал, зун кълпарай акъатда. Гьелбетда, жуван къейдерни кхъизва.

**– Квез чиз алай аямдин общест- вода дишегълиди гьихътин чка кьазва?**

– Ина фикирдай вуч ава кьван?! Дагъустандин дишегъли – им кьетІенди я. Мисал яз, дишегъли – врач, муаллим... Акъван кълватни вахт серфзавай кІвалахдилай гъейри адаз кІвале диде-буба, гъуьл, аялар ава. Бязи вахтара зун алапат жезва чи дишегълийрин кълватдал, абур вири кІвалахрихъ агакълнал. На лугъуди абуроз кьве гълл ваъ – цІуд ава. Хъсан я, эгер итим ви гълвурда акъадайди, терев хуьдайди хъайитІа. Хизан хуьзвайди сада садаз гълурмет авуни я.

Алай девирдин итимар са акъван мягъкем, кІеви къллихринбур туш. Гълвилэй дишегълийрин викІегъ хъуниз мажбур я. Вучиз итимар икІ хъанва? За жуваз и суал мукълвал-мукълвал гузва. Белки итимрихъ галаз сад хъиз дишегълийриз ихтиярар ганвайвилэй ятІа? Эгер дишегъли вичин аялриз тербиягуз, абур кІвачел акълдариз кІвале ацу-

кълитІа, белки итимри чпин хиве авай везифаяр вири чпел кълчудайтІа?! Абуруз маса чара амуькдачир. Амма аямдин дишегълийри чпин хиве авай везифайрилай гъейри итимрин буржиярни кълчунва. Итимриз, гълбетда, и кар хъсан аквазва.

**– АкІ хъайила, тахсиркарарни гъа чун я ман?**

– Заз чиз, сад хътин ихтияр хъуни дишегъли зайифди ваъ, итимрилай са кълдар викІегъди, четинвилериз дурумгуз жедайди тирди кълалурна.

Гзафбуру хурудиз гълуд ягъиз – зун я кІвале къллинди лугъуда. Эгер гълкІ ятІа, кълалур ман ви чІе-хивал, жуван хъиз халис дагъвидиз хъиз тербия це, ада валай чешне кълчудайвал ая! Эгер дишегълиди вичин назик кълуьнерал вири пар кълчуначиртІа, эгер ам секинди къл хуьз ацукълнайтІа, чи общест- вони масакІа жедай.

За фикризавайвал, кълвезвай несилрин тербия школайрин директоррин, хуьрерин советрин ва имамрин саналди кІвалахунилай аслу я. И пуд касди санал хуьруьн адетар, кълайда-къланун хуьз кІвалахайтІа, халис дагъвийрни тербияламишиз жеда.

Месэла, чи район кълчун. Чун чи аялриз хайи чІал чир хъунал, жуван чІалал фасагъатдиз рахун патал гзаф алахъзава. Ясли бахчадилай гатІунна аялриз медениятдихъ итиж гълизва. Гуьгъуьнлай и кар школада, медресада давамарзава.

Аялар чеб чпин ихтиярда туна виже кълведач, анжах и чІавуз чІехи хълйила абуроз чпин хуьруьз, кІвализ бедбахтвал гълдач.

**– Квехъ куь кълалабулук кутазва?**

– Зун перишан жезва, инсанрин гафарни крар сад тахъайла. Иер гафар, иер крар – ибур вири са низ ятІа бегенмиш хъун паталди ийизва. Зак кълалабулук кутазва инсанрал кьве чин хъуни. Аялризни и кар аквазва, абуроз им адетдин кълайда хъиз жезва. Бес абуроз къл чІехи хълйила гълхътинбур жеда? Гълйиф жедай кар я, и суал чІехубуру чпин вилик эцигзавач. Муьрхъуь ракъ недайди хъиз, кьве чин хъуни обществода авай хъсанвилер вири неда.

**– Квез чи ватандашар, дагъустанвиар патал вуч тІалабун ава, - хабар кълна за Патиматавай.**

– Гълбетда, заз виридахъ сагъллам чан, четинвилер эхдай кълват хъана кІанзава. Вучиз лагълйтІа, чун яшамиш жезвай девир гзаф муракабди я. Им чи садвал, дуствал, намус ахтармишзавай девир я. Кълуй куьне аялриз тербия, чирвилер гун патал серфзавай вахтни кълват гълвая фин тавурай! Кълуй и дуйнья куь аялрин ва гълбрун веледрин куьмекдалди мадни хъсан ва мублагъ хълурай!

**Квез Аллагъди куьмекрай и карда!**

**БАХУ МУХИДИНОВА**





# Баят фц

(Гыкая)

**К**ьуд лагбай классда келз-  
авай Расула квализ хтана,  
ктабар авай портфель  
квачин кьапар хтунзавай чка-  
дал гадарна, тадиз кухнядиз  
чукурна, гьарайна: - Баде, - заз  
гишин хьанва, тадиз недай зат  
це.

- Шоладай хтайла, гьилер  
чуьхвена кIанда, Расул, - лагьана

муькуь кIвале газет келзавай  
чIехи бубади.

- Исятда, исятда чан зи кел, -  
шаддиз кьаршиламишна вичин  
хтул Валя бадеди. – Исятда за  
ваз як квай шурпа гуда.

Расула гьилер са гьалда кье-  
жирна, дасмалдай миьна ахпа  
ам чIехи буба ацукьнавай стол-  
дихь фена. Буба айнайрин вине-

лай килигзавай. И карди ам са  
квел ятлани нарази тирди кьа-  
лурзавай. Расула гьилер миьхай  
лацу чичIедин дасмал пичинин  
турбадай чIугурди хьиз чIулав  
хьанвай.

И арада бадеди столдал та-  
релкада аваз шурпа ва кIусар-  
кIусар авунвай лацу фу эцигна.  
Расула тадиз тIур хкажна, муь-

куъ гъил фал яргъи авуна. Лацу фан кІус гъиле къуна, ам адаз гъар патахъай килигна, тупари къаз чуъкъвена, ахпа чин чІурна сарсахвилелди пІузарар кІватІна вичин наразивал къалурна, ада фан кІус столдин къерехдал гадарна, анлайни ам столдин кІаник аватна.

- Фу баятди я, заз кІандач, - хъелна Расула.

Столдин кІаник аватай фу акурла, Халил бубадиз гзаф хъел атана. Ам гъиле авай газет эцигна, айнаяр хтІунна, кІвачел къарагъна. Расулаз гъич садрани чІехи бубадиз икІ хъел атана акурди тушир. Адан вилер еке хъанвай, чин ажугъди яру авунвай.

- Ваз и фан къимет чидани? – хабар къуна Халил бубади хъел кваз. Ви фикирдалди адан къимет 25 кепек я ман! Ваъ, бала! Фаз къимет авайди туш. Адан къимет квелди алцумиз жеда? Пулуналди? Ваъ! Ваз каш чидач, чан хва, я чирни тахъурай, гъавиляй ваз фан къадирни чизвач. За исятда са ихтилат ийида, вуна хъсандиз яб це.

Халил буба са бубат секин хъхъана, столдихъ ацукъна ихтилат ийиз башламишна.

- Ватандин ЧІехи дяве куътягъ хъайи са къве вацралай зун кІвализ ахъайна. Ракъун рекъин станциядал къван зун яхдиз хтана. Харапайриз элкъвенвай кІвалер куъчедин къве патани лал тир. Са касни ина амачир. Зун жуван рикІяй дяведиз лянет гъиз, рехъди физвай. Бирдан зи япарихъ са зайиф сес галукъна, на лугъуди ничхирди явашдиз уьфт яна. Куъчедин и пата а пата вил экъурайла, заз зи къаншарда авай план кІане са дишегъли акуна. Ада са гъил чиле акІурна, муъкуъ гъилелди гъихътин ятІани ишара ийизвай, зунгъавурда акъурвал къарагъун патал куъмек кІанзавай.

Мергъематлу кас, - ван хъана заз адан, - са къас фу це... Аллагъ... Аллагъ... рази жеда валай... бегъем рахаз тежез, ада каш язавай.

Патав фейила заз яргъалай яшар хъанвайди хъиз аквазвай и дишегъли жегъил тирди чир хъана. Адан 18-19 йис тир. Амма руш акъван зайиф хъанвай хъи, адавай гъич кІвачелни къарагъиз жезвачир. Чиле акІурнавай вечрен кІвач хътин шуъкІуъ гъил акурла заз ам гзаф язух атана.

- Са къас фу... минетна мад руша.

За тадиз зи кІула авай солдатский мешокдай фадлай ана хуъзвай чІулав буханка акъудна, ам рушалди яргъи авуна.

Руш къулухъди хъана, ада гъилералди фу вичивай къакъудзавай: - Ваъ, ваъ – шехъна ам, - зал хуъремир... са къас фу...

- Ма, вири къачу, за ваз вири гузва.

- Ваз гъайиф къведачни? Сагъ са буханка... а?

- Ваъ, къачу, неъ. – Жезмай къван хуътуълдиз инанмишарна за ам.

- Руш буханка вичин хурудив агудна, заз килигна.

- Сагърай, мергъематлу солдат, - лагъана ада буханкадиз теменар гуз эгечІна. Ахпа адаз фаз кІас ягъиз кІан хъана. Амма фадлай мешокда аваз хуъкъвана кІарас хъиз хъанвай адак рушан сарар акатнач. За жибиндай чукІул акъудна са къелечІ чІук атІана. Руша сарари чІахрахдин ван ийиз, фан кІус тІуъна.

И гъал акурла за мад са кІус атІузвай, амма руша зи гъил къуна: - ваъ, бесрай, солдат. КІвале зи диде ава, ам гишила къвед- пуд югъ я...

Рушавай вичивай къекъвез жезвачир, гъавиляй за адаз кІвализ хъфиз куъмек гана.

- Диде! Шаддиз гъарайна руша ракІарай кІвализ гъахъай-

ла, - диде за ваз фу гъана, сагъ са буханка. Иниз килиг, вилер ахъая. Ада буханка дидедин хурудал эцигна. Амма кроватдал къулунал эцигнавайди хъиз къатканвай дидедиз мад фу герек амачир. Ада вилер ахъайнач.

Халил буба акъваз хъана. Адаз вичи ийизвай ихтилатди туъкъуълвал гузвай ва рикІел дяведи авунвай хирер цІийи хъийизвай. Амма и ихтилат ада хтулдиз фан къадир чир хуъ лагъана ийизвай эхир.

- Буба, - бирдан хабар къуна Расула, - бес а руш ахпа гъиниз фена? Ваз ам мад акун хуъвучачни?

- А руш захъ галаз Дагъустандиз хтанай. Адакай ваз, ингъе, - тІуб туъкІуърна бадедал, - баде хъана. Валя баде ва я Валентина Сергеевна.

- Баде, - гъарай акъатна Расулай. Ам чукурна фена, адан къужагда гъатна. Баде, - тикрарна Расула, къагъур кваз, багъишламиша. - За мад гъич садрани фаз рехне ядач. Багъишламиш ая, баде...

### НАЖМУДИН ШИХНАБИЕВ





И мукъвара заз дишегъли патал адетдинди тушир пешедин иесидихъ галаз таниш жедай мумкинвал хъана. Полициядин старший прапорщик Фируза АБДУРАГЪМАНОВА Росгвардиядин Управленидин Дагъустан Республикадин подразделенийра кинологовиле (кицлер вердишарзавай пешекар) кIвалахзавай тек са дишегъли я лагъайтIа, заз чиз, зун ягъалмиш туш. Ада Махачкъалада, республикадин ОМОН-да (мобильный отряд особого назначения, виликдай, отряд милиции особого назначения) кIвалахиз 20 йис я. «Эгер зи вилик махсус подразделенида кIвалахунин ва я маса пеше хкъягъунин месэла акъвазайтIа, за, гъич са декъикъадани шаклу тахъана, гъа и отрядда кIвалахун хкъа хыйидай», – лугъузва ада.

# ЧИ ИГИТ РУШ – МЯГЪКЕМ АСКЕР...

**Ф**ирузадин ери-бине Ах-цегъ райондай я. Адан буба Гидромелиоративный техникумдин экономический отделенидин заведующий тир. Дидеди радиотоваррин заводда кIвалахзавай. Фируза 1969-йисуз Махачкъалада дидедиз хъана. Ина 26-нумрадин школа акъалтIарна. Сифте ада Махачкъаладин финансринни экономикадин колледжда кIелна. Республикадин военкоматда сирлу частуна са шумуд йисуз кIвалахна. Ахпа Даггосуниверситетдин юридический факультетда кIелунар давамарна. 2006-йисуз анаг акъалтIарна. Гуьгъуьнлай, ОМОН-да кIвалахал акъвазайла, ам Россиядин МВД-дин Краснодарда

авай университетдиз заочнидаказ кIелунар давамариз рекъе туна.

Мукъувай таниш хъайила, мадни чир хъайивал, Фируза чепиви ашукъ Абдулан хтул (хцин руш) я. Вичин уьмуьрдин юлдаш Олег Шигъабудиновичахъ галаз Фирузади са руш тербияламишзава. Алай вахтунда Дианади ДГУ-дин юридический факультетдин 2-курсуна агалкъунралди кIелзава. Ам курсунин старостани я.

Инсанрин, иллаки дишегълийрин къисметар жуьреба-жуьрединбур, сад муькуьдаз ухшар туширбур жеда. Бязи вахтара гъич рикIел алачир крар къилел къведа, вири уьмуьрдин чарх са легъеда элкъведа. Фирузадин къадар-къисметни гъахътинди хъана.

- Зи уьмуьрдин юлдаш ОМОН-да кинологяз пуд йисуз кIвалахайдалай къулухъ анай экъечIна. КIвализ ам вичи вердишарзавай, Ноки лакаб алай розиншнауцер жинсинин кицIни галаз хтана. КицI тадай мумкинвал авачир, квартира гъвечIиди тир. Зун отряддиз кицI мус вахчудатIа чириз фена, - суьгъбетзава Фирузади. - А чIавуз ОМОН-дин командирдин заместитель тир Андрей Ерёмина заз лугъуда: «Квез чи отрядда кIвалахиз кIанзавачни?» Зун сифтедай агъаначир, вучиз лагъайтIа ихътин теклиф гун гуьзетнавачир. КIвализ хъфидай рекъе за фикирзава: вучиз кIвалахдач къван, кар-кеспидик зун квач, азад я, кицIерал зи рикI ала. КIвале уьмуьрдин юлдашдин форма алукина, гуьзгъудай килиг-

на. Заз къазвай (хъуьрезва ам). Зун отряддиз кIвалахиз физва лагъайла, уьмуьрдин юлдаш хъуьренай. «Вун къабулдач” лагъанай ада. За адаз «гъикI къабулдач, заз кIвалах хиве къунва” лагъана жаваб хганай. Гъа икI зун кIвалахал фенай, - рикIел хкизва ада.

Фируза Абдурагъманова кIвалахал акъвазай йисар чи уьлкве, республика патал регъятбур тушир. Сифтегъан варцар Къадардин зонада къиле физвай вакъиайрал расалмиш хъана. 1999-йисан августдиз Фируза, медицинадин къуллугъдик кваз, омовичийрин отряддихъ галаз Къарамахидиз командировкадиз рекъе туна. А чIавуз Фирузадихъ кицI галкIурнавачир, ам медикриз куьмек гуз ракъурнавай. Пуд юкъуз командировкадиз рекъе турбур тамам са вацра ана амукънай.

Са вацра ана къиле фейи вакъиайри Фирузадиз екез таъсирна. Назик, хъуьтуьл къилихрин дишегъли мусибатдин вакъиайри фад лигмарна. Гилани, а зулуматдин йикъарилай инихъ 20 йис алатайлани, абуру читаватдин чин сефиларзава. Низ чида, къилел атай гъикъван дуьшуьшарни вакъиаяр адан вилерикай карагзавагIа!? Сефил жезвай вилери, рикIик акатзавай къалабулхуди и кардин шагъидвалзава.

- Акъван чIавалди ивидин са стIалдилай рикIиз пис жезвай заз ана ивидин селлер акуна. Залан хирер хъанвайбур, къенвайбур... А вахтунда Пермдин ОМОН-дин Дагъустандиз командировкадиз рекъе тунвай къуллугъчиярни гзаф телеф хъанай. А мусибатдин шикилар исятдани зи вилерикай карагзама. Чи вилик акъвазнавай месэла хирер-къацIар хъанвайбуруз сифте куьмек гун, абур больницайриз агакъарун тир. Гъайиф хьи, виридаз куьмек гуз, вири больницайриз агакъариз хъаначир, - вилерал къвезвай накъвар михъзава ада.

Са сеферда Фируза Абдурагъманова авай дестени зенитный яракърай язавай харцик акатнай. Ана къутармиш хъун аламатдин кар хъана. Боевикрин фендигарвилин тум-къил авачир.

- Чаз гъвечIи кIунтIунихъай (анал чи танкар алайди тир) гуьлле гузвайди хъиз аквазвай. «Чибуру чаз гуьлле гузва?», - фикирзава чнани. Гуьлле маса патаз гуз башламишайла, чун кIунтIал хкаж хъана. И вакъиади зи бейнидиз акъван таъсирнавай хьи, зун ажугъдив ацIанвай. За виликдай гъич фикирдизнигъиз тахъай кардиз рехъ гана: командирдин хурудилай къуна, за адазгъарайзава: куьневучзава, вучзава? Жуванбур къирмишзавани? Ада зи гъил къуна, ам яракъдин сивел эцигнай. Яракъ къанвай. Боевикри ийизвай фендигарвилер пара тир, - рикIел хкизва чи ватандашди.

А вакъиайра Фирузадихъ галаз санал кIвалахзавай жегъил медсестра Ирина Янина Россиядин Федерациядин Игит (къейидалай къулухъ) лагъай тIварцIиз лайихлу хъанай. Медсестра ва ОМОН-дин аскерар авай БТР хъиткъинарайла, абур вири чан аламаз канай. Фируза а чIавуз «Общественный къайда хуьнай» медалдиз лайихлу хъанай.

Командировкадай хтайла, Фирузади къуллугъдилай элячIунин рапорт кхъиникай фикирначир. Гъелбетда, акур крари, вакъиайри

рикIе уьмуьрлух дерин гел, хирер туна. Саки къве йисан вахтунда ам виликай карагзавай дяведин шикилрин есирда хъана-мусибатрин вакъиайри адаз секинвал гузвачир. Вахтунни вири сагъарда лугъуда...

- ОМОН, хайи отряд, галачиз завай зи уьмуьр фикирдиз гъиз жедач, - лугъузва Фирузади. - Гъатта зун офицервилин къуллугъдал маса подразделенидиз хутахиз кIан хъайилани, за разивал ганачир. Гъа икI зун прапорщик яз амукъна. Амма за садрани и кардин гъайиф чIугунач. ОМОН-дин коллектив хъсанди, мягкъемди я. Ина зегъмет чIугунал за дамахзава.

Кинологвиле кIвалахиз хъанвай тамам 19 йисуз Фирузади 4 кицI чIехи авуна, вердишарна, абур вири хъиткъинардай шейэр жагъурун патал гъазурна.

- Сифте вердишарай кицI - Гая лакаб алай немсерин овчарка - 8 йисуз яшамаш хъана. КIвалахда хъсан нетижаарни къалурна. Къвед лагъайди - Ромка - поезддик акатна. Зун декретдин отпускдиз экъечIдайла, кицI, икъардин бинедаллаз, транспортдин ОМОН-див вахкана. КIвалахал экъечIна, кицI



вахчуз фин лазим тирла, къасухдай хьиз, и юкъуз заз къулугъдин машин гъатнач. Пакадин юкъуз фейила, кицI поезддик акатнавай-дакай хабар гана, - сефилдиз рикIел хкизва Фирузади.

Пуд лагъай кицIизни кинологди Ромка-2 лакаб гана. Амни яр-гъалди яшамиш хъанач. Фируза фенвай чка аваз, кицI зегъерламиш хъуникди къена.

- КицIери, хъиткъинардай шейэр жагъуриз, яргъал вахтунда кIвалахзавайла, абурук нервийрин жуьреба-жуьре азарар акатзава, - гъавурда твазва пешекарди. - ИкI, ученияр къиле тухудай вахтунда хъиткъинардай шей (тротил) чIурукIа эцигун себеб яз, къвед лагъай Ромкади гзаф къадар тротилдикай яргъалди ни чIугуна. Нетижада ада эпилепсиядикди чан гана.

Вичи чIехи авур ва вердишарай кицIер вири Фирузади вичи хкъяна ва маса къачуна. Ромка-2 къейидалай къулухъни ада мад са гурцIул къачуна, адахъ галаз кIвалахиз гъазур хъанвай. Амма са шумуд варз идалай вилик отряддиз Ельва лакаб алай Бельгиядин овчарка гана. Амисятда Фирузади вердишарзава.

- Ельвадиз зун гъасятда хуш хъана, - суьгъбетзава чи ватандашди. - Зун ам вахчуз вокзалдик атанвай, гурцIулди гъасятда залди зверна, вичингъвечи тапацар зи къуьнерал эцигна. Са гафуналди, чаз чи чIал фад жагъана, - хъуьрезва ам. - Ки-

цIери чун чпив эгечIзавай тегъер гъиссзавайди я.

Фирузади суьгъбетзавайвал, кицI вердишарун патал махсус чирвилер герек туш. Амма гъайванрал рикI хъун къилин шартI я. КицI вердишарун патал саки 4 варз вахт лазим къвезва, ахпани адал гъамиша кIвалахун герек я.

- Кинологди ва кицIи чпи-чеб гъиссна кIанда. Пешекардиз кицIи вичи-вич тухузвай тегъердай адан тIалабунар, адан гуьгъуьл чир хъун лазим я. Инсанар хъиз, кицIерни чIурубурни жеда (хъуьрезва). Гъахъ лагъайтIа, захъ ахътинбур хъанач. Гзаф вахтара кинологдинни кицIин къилихар (туьнтвал, суствал хътин вири хесетрин дережа) ухшарбур жеда, - лугъузва пешекарди.

Суьгъбетдай чаз Фирузадин вичин ва ада вердишарайбурун къилихарни ачух жезва.

- За вердишарай кицIер холерикарни сангвиникаря. Захъ лагъайтIа, гзаф пай сангвиникдин къилих ава. Ингъе Ельвади яваш-яваш зи хесетар къазва. Ам, винелай акурла, секиндия. Амма са гъихътин ятIани хаталу гъалар арадал атайла, ада гъасятда вегъеда, ам зун хуьз алахъда. Бязи кицIер авайди я кичIебур ва я гзаф къенибур. Абурун хуьз чалишмиш жедач. Вегъедай кицI хъунни хъсан туш. Хъиткъинардай шейэр жагъурун патал гъазурзавай кицIериз ахътин хесетдин лазимвал авач. Чна йикъа къве сеферда

ОМОН-дин базадилай чарх язава, ана чалгзаф инсанар гьалтзава. Эгер кицIи абурал виридал гъужумиз хъайитIа, крар хъсандиз кубтягъ жедач. Гъавилий зун Ельвадикай и хесет хкудиз алахънава. Ам инсанрал фикир желб тавунин лазимвиле гъавурда яваш-яваш акъазва. Ада анжах шак физвай шейэриз фикир гун герек я, - гъавурда твазва чун Фируза Абдурагъмановади.

КицIерин-чи гъвечи дуларин - уьмуьрдикай, вичи вердишарай кицIер галаз республикада ишти-ракай къван махсус серенжемрикай Фирузади яргъалди суьгъбетна. Иллаки къвед лагъай Ромкадихъ галаз Къарабудахкент райондин тамара командировкада авай вахтар кинологдин рикIелай алатзавач. А вахтунда жагъурай къван яракъринни хъиткъинардай шейэрин къадар иллаки гзаф тир.

**Зегъмет чIугур вири йисара Фируза Абдурагъмановади вич ви-кIегъ, тапшурмишай гъи кIвалах хъайитIани къилиз акъудиз гъазур аскер яз къалурна. Адан зегъмет «Общественный къайда хуьнай», «Гъакъисагъ къуллугъдай» II ва III дережайрин медалар, «Милициядин отличник» ведомстводин значок, «Жуьрэтлувилай» Россиядин Президент В.Путинан патай тIвар кхъенвай гъилин сят гуналди къейднава.**

**РАГНЕДА РАМАЛДАНОВА**





## Дарманар квай набататар ва абур ишлемишдай къайдаяр



### ГЪЕТРЕН ЦУЪК

(Чистотел) – матлан цуък

Гъетрен цуък гзаф йисарин набатат я. Адан вири органра оранисовый сок ава. Гъетрен цуъкведиз грекри "хелидон" лугъзува. Ам чи чӀалаз таржума авурла, "чубарук" лагъай манада ава. Дегъ заманрин грекри акӀ лугъунин себелни ам тир хьи, и набататди цуък акъуддай вахтунда чубарукар Грециядиз хкведай, адан цуъквер шукъкведай чӀавуз чубарукар чими уълквейриз кууч хъжедай.

Урусри и набататдиз "чистотел" лугъзува. Итварни и набататди хамунин азарар хкудзавайвиляй ганва. Гъетрен цуъквер майдиз-июндиз, абуру цуък акъуднавай чӀавуз, кӀватӀда, шагъвар квай, винел къав алай серин утагъда къурурда. И набатат агъу квайди хъуниз килигна, ам къурурзавай чкани гъамиша шагъвар авайди хъун лазим я. Дарман патал адан тан, дувулар, мижени ишлемишда.

#### Адакай гъазурзавай дарманар ишлемишда:

- таб акъалтдай азар галукъайла,
- къен кӀеви хъайила,
- хамунал куълуъ тварар акъалтдай азар, хамуник квал акатайла,
- микробриз акси дарман яз,
- хирер фад сагъар хъувун, бедендин тӀарвал секинарун, цвар регъатдиз акъудун, туькъуьлдин киседи хъсандиз кӀвалахун патал,
- хер алай чка кун патал (месела, йод ишлемишдайвал).

Гъетрен цуъкверин таза миже инсандин хамунал, чинал жедай матӀар (бородавки), чекмеди чуькъвена, кӀвачин тупӀарал ва кӀвалахункиди гӀилерал жедай къабарар, чиник жедай куълуъ тӀехвер-тӀветӀвелар

алудун патал, кандиломадин, мубаракдин азарар, парадонтоз, буьвелар (фрункул) экъечӀайла, экзема, хуквада полипар хъайила, абур кун патали ишлемишда.

Халкъдин медицинада гъетрен цуъквер хамунин азарар галукъайла, туькъуьлдин кисе сагъсуз хъайила, хуквадин кӀаник квай цӀумаруф (панкреа-титдин азар) арадал атайла, хуквада, ратара хер гъатай чӀавуз, хуквада полипар, ивидин давление хкаж хъайила, нервийрин азар акатайла, ишлемишда.

Псориаз азар галукъайла, азарлудаз кудай циз гъетрен цуъкверин гъалима (отвар), 50 % мазни яна, гъа са вахтунда 20 % спирт квай гъетрен цуъкверин настойка авуна гуда.

Гъетрен цуъкверин дарманар къабулдайла, абур къадардила гзаф ишлемишна виже къведач. Эгер къадарсуз гзаф ишлемишайтӀа, агъуламиш хъана, рикӀ элкъуьн, экъуьчиз кӀан хъунни мумкин я.

**Гъавиляй Гъетрен цуъкверин дарманар анжах духтурдин меслятдалди ишлемишда, анжах адан гуьзетдик кваз къабулна кӀанда.**

Туькъуьлдин кисе сагъсуз, къен кӀеви, тӀарвал секинариз кӀан хъайила, дарман икӀ гъазурда ва ишлемишда: са тӀурунавайди истиканни зур це гъазурда ва са истиканда авай дарман гъар юкъуз пуд сеферда хуьрек недалди 20 декъикъа амаз хъвада. Гъетрен цуъкверин миже 30-40 стӀал къве тӀурунавай цик какадарда ва гъар юкъуз 2-3 сеферда хуьрек недалди 20 минут амаз хъвада.

#### И дарман къадагъа ийизва:

чӀур жедай азар, бронхиальный астма, рикӀин азарар квайбуруз, нервияр азарлубуруз.

### РЕЦЕПТАР

#### 1. Туькъуьлдин киседа къванер хъайила:

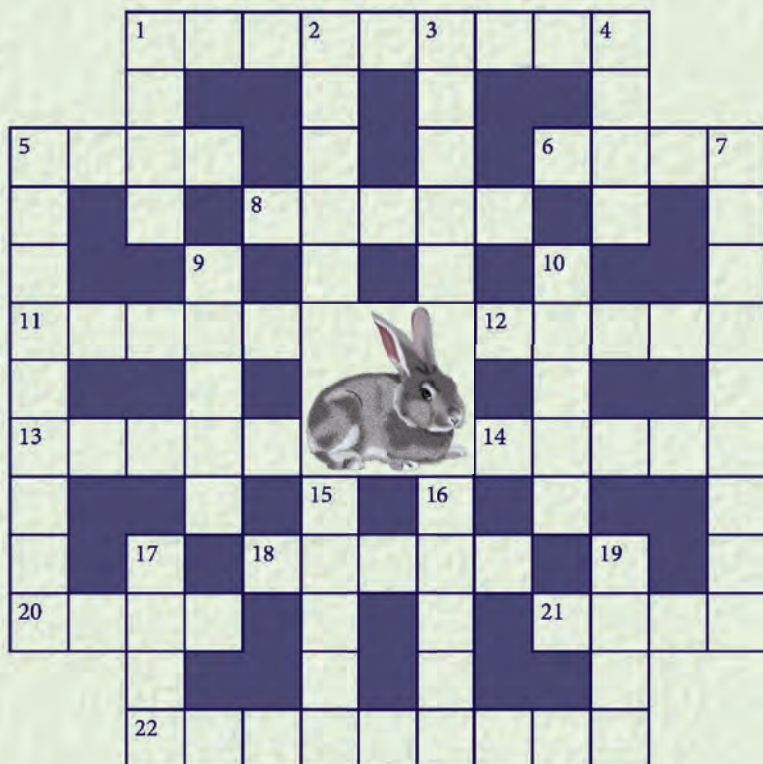
Гъетрен цуъквер, суьрме (спорыш), гъажибугъдадин цуъкведин туьтуьх, беневша, анисдин емиш - ибур вири са-са пай, некӀед хъач, гъелбейр – къве-къве пай - вири какадарна, дарман гъазурда. Ахпа са тӀурунавайди истиканни зур це гъазурда. Хуьрек недалди виликамаз гъар юкъуз пуд сеферда зур истиканда авайди хъвада.

#### 2. Кислотность хкаж хъанвай гастрит квайла:

Гъетрен цуъквер - са пай, тыьсачелистник (агъзур пеш алай набатат), чӀутран цуъквер, гъелбейр - къве-къве пай - вири какадарна, це дарман гъазурда, вични са тӀурунавайди са истиканни зур це. Ахпа гъар юкъуз истикандин са паюна авай дарман къуд сеферда хуьрек недалди вилик хъвада.

Гъетрен цуъквер бустанрани багълара зиянлу гъашаратар тергун патални ишлемишда.

## Кроссворд



**Дуьз цларара:** 1. Гъайванрихъ галаз алакълалу хуьруьн майишатдин хел. 5. Чижеритуьретмишзавай ширинлух. 6. Лезги члалалди акъатзавай журналрикай сад. 8. Кьилел алукидай клерпле. 11. СМИ-дин такъат. 12. Секинсузвилигъисс. 13. Хийир, къазанжи. 14. Муьгъуьр, печатъ. 18. Докъузпара райондин са хуьр. 20. Лавар. 21. Лезги члалан диалект. 22. Беябурчивал.

**Тик цларара:** 1. Гъил ачух, заха. 2. Фикир. 3. Инсаф, инсафлувал. 4. Яру рангунин багъа къаш. 5. Алай члалан Сталинград. 7. Лезги район. 9. Духтур. 10. Медресада клелзавайди. 15. Жанг. 16. КIAMаш. 17. Багъа яз хуьзвай затI. 19. И гафунин антоним «жаваб» я.



Къуьгъуьр



Чурчул (хуьрлуьнкI)



Гъуьлягъ



Илан



Къиф



Хьалхъас къиб



Хаз

## Вагъши гъайванар

(Эвел 1- нумрада)



Таран къиб



Къиб

### ТАПШУРУГЪ

Агъадихъ ганвай текст, точкаяр алай чкадалазим гъарфар эцигиз, кIела!

Фу тI...рдалай къ...л...хъ д...стар к...чедиз экъечIна. Асрета вичин дуст х...руьхъ галаз тан... шарна, Культурадин дворецдиз, школадиз ф...на. Н...низ Асретан кIвал...з мукъ...а-къ...лияр, адан д...стар кIватI хь...на. Ст...лдал жум...рт гъ...лералди къаз...нмишнавай берек...тлу хайи чил...н ням...тар бул тир.



# ***Журнал в журнале***

Зарема Алиева



## ШАМПИЬОН

### ЦЕЛЕБНЫЕ СВОЙСТВА

По своей питательности шампиньоны приравнивают к мясным продуктам. В них обнаружено высокое содержание незаменимых аминокислот, соединений калия и фосфора, никотиновой кислоты (витамина PP), а также других витаминов (A, C) и антибиотика.

### РЕЦЕПТЫ

Индейка с шампиньонами. Требуется 600 г шампиньонов, 3 луковицы, 2 ст. л. сливочного масла, 1 стакан сметанного соуса, перец, соль. Индейку (мясо) нарезать брусочками длиной 3-4 см, посыпать солью, перцем, обжарить на хорошо разогретой сковороде в течение 3-5 минут. Приготовить шампиньоны, нарезать их, поджарить, добавить мясо и поджаренный лук, залить соусом по вкусу, довести до кипения. Подать с картофелем, нарезанным соломкой и жареным во фритюре.

Картофель жареный с шампиньонами. Требуется 10 картофелин, 300 г свежих шампиньонов, 2 луковицы, 2 ст. л. топленого масла, зелень. Картофель обжарить до золотистой корочки. Грибы и лук обжарить отдельно, соединить с картофелем, посолить, поставить в духовку и довести до готовности.



## ГРУЗДИ

### ЦЕЛЕБНЫЕ СВОЙСТВА

Грузди относятся к целебным грибам, истари их употребляли в чуть поджаренном виде, а чаще всего в сыром, при лечении мочекаменной болезни и туберкулеза. Грузди не терпят длительной тепловой обработки, не выносят действия кислот. При холодной засолке все ценные вещества гриба остаются нетронутыми, не подвергаются разрушению.

### РЕЦЕПТ

Холодная засолка. На 5 кг грибов надо 180 г соли, 100 г укропа. У груздей отрезать корешки, промыть, залить на полчаса холодной водой, 3 раза ее менять, скинуть грибы на дуршлаг.

Подготовить емкость для засолки: ошпарить, дно закрыть капустными листьями, уложить в один слой грузди, пересыпать солью, сверху положить стебли и веточки укропа, по вкусу – лист смородины, стручковый перец, на них поместить следующий ряд груздей, затем специи и так далее. Верхний ряд грибов закрыть капустными листьями и на них положить деревянный кружок с грузом.

Старые крупные грибы перед засолом вымачивают двое суток в холодной воде, меняя ее через 6-8 часов.

## РЫЖИК



### ЦЕЛЕБНЫЕ СВОЙСТВА

Популярнейший гриб – рыжик обыкновенный, или деликатесный. Содержащийся в нем фиолетовый пигмент, определяющий его окраску, обладает антибиотическим свойством. Рыжик значительно задерживает рост туберкулезной палочки, оказывает лечебное действие при болезнях, вызванных нарушением обмена веществ, в том числе при пятнистости кожи (витилиго). Известно также, что рыжик содержит противоревматическое вещество, сходное по действию с кортизоном. «Закусите сырыми молоденькими рыжиками или желтенькой сыроежкой перед едой, чуть-чуть подсолите и ешьте с хлебушками – никаким раком не заболеете до ста лет», – говорили в народе.

### РЕЦЕПТ

Паста из рыжиков с укропом. Требуется 50 г сливочного масла, 100 г тертого сыра, 2 сырых молодых рыжика, 1 ст. л. рубленого укропа, молотый перец. Грибы хорошо промыть, мелко нарубить, смешать с остальными компонентами и взбить массу. Использовать на бутерброды.

# СОВЕТЫ ХОЗЯЙКАМ

- Суперклей с кожи можно снять соком мандарина.
- Белый мех хорошо чистить крахмалом, а для блеска протрите его тряпкой, смоченной уксусной эссенцией.
- Белые носки прекрасно отстирываются, если их предварительно замочить на 1-2 часа в воде, в которую добавлена борная кислота (1-2 ст/л на 10 л воды)
- Если нужно срочно избавиться от жирного пятна, можно посыпать его зубным порошком и прогладить через бумагу.
- Охлажденной водой после варки картофеля или макарон можно поливать комнатные цветы. Питательные вещества, содержащиеся в ней, понравятся вашим растениям.
- Для того, чтобы убрать известковый налет около крана, нужно протереть это место теплым уксусом.
- Когда вы чистите аквариум, не выливайте воду, а используйте ее для полива комнатных растений. В помете рыб содержатся азот и фосфор, что делает воду отличным удобрением.
- Чтобы пустые герметично закрытые контейнеры при хранении не приобрели неприятный запах, насыпьте в каждый щепотку соли.
- Чтобы сильнее чувствовался аромат лимона, надо обдать его кипятком.
- Если в вазу с фруктами положить лимон, то фрукты дольше останутся свежими.
- Не кладите цитрусовые или помидоры в холодильник. Низкая температура ухудшает вкус и аромат этих капризных продуктов.
- Если в рассол с солеными огурцами добавить немного сухой горчицы, они станут вкуснее и будут храниться дольше.
- Не кладите лавровый лист в куриный бульон – он теряет свой аромат.
- Лук потеряет горечь и будет гораздо вкуснее, если его после нарезки положить в дуршлаг и обдать кипятком.
- Если помидор лопнул, посыпьте трещину крупной солью, тогда он не заплесневет.
- Не храните бананы вместе с другими фруктами и в одной грозди. Разделите гроздь и держите бананы отдельно друг от друга. Бананы выделяют газ, который способствует быстрому созреванию фруктов (и других бананов).
- Овощи при варке нужно класть только в кипящую воду.

# ЗНАЕТЕ ЛИ ВЫ?



## БРЮССЕЛЬСКАЯ КАПУСТА

Сравнительно молодое овощное растение. Предполагают, что ее начали выращивать не ранее XIII века. Родина – Средиземноморье. Предшественницей брюссельской была капуста листовая, от которой и произошли все остальные виды капусты. Сегодня она особенно распространена в Западной Европе. У нас капусту брюссельскую выращивают в южных районах с умеренными летними температурами. Гурманы считают, что кочанчики полностью раскрывают свой аромат после того, как их слегка прихватит легкий морозец. После этой короткой шоковой обработки холодом капуста становится вкуснее. Однако температура не должна быть ниже минус 5 градусов.

Это растение с невероятной энергией стремится к солнцу. Стебель-кочерыжка брюссельской капусты достигает высоты от 80 до 100 см. На ней образуется множество мелких кочанчиков – каждый уже сам по себе мини –капусточка. В зависимости от сорта кочанчики могут достигать в диаметре до 4 см. Наряду с широко распространенными зелеными бывают также кочанчики с красноватым оттенком, который, однако, утрачивается при варке. Питательная и диетическая ценность брюссельской капусты выше, чем у обычной, кочанной. Так, по содержанию витамина С она превосходит своих капустных родственников.



## МАКЛЮРА

В Средней Азии растет декоративное дерево, дающее красивые оранжевые плоды, похожие на апельсины. Это маклюра – родственница шелковицы. В последние годы маклюра часто упоминается как источник ценных лекарственных препаратов. Народная медицина уже давно использовала млечный сок дерева для лечения различных кожных заболеваний. Как выяснилось, в нем много биологически активных веществ класса циклических тритерпеновых спиртов, к которым относятся стерины, желчные кислоты, сапонины. В соплодиях маклюры много сахаров, пектиновых веществ, в листьях – лимонной кислоты. Семена маклюры – небольшие сухие орешки – почти на треть состоят из жирных кислот. Но самыми полезными веществами этого растения можно считать флавоноидные соединения. Среди них – осаин, вещество со свойствами витамина Р, который во взаимодействии с витамином С уменьшает проницаемость и повышает прочность капилляров. Как показали исследования, при длительном применении осаин оказался даже более эффективным, чем всем известный рутин

## ЗАМОРОЖЕННЫЙ ЯГОДНЫЙ ТОРТ С БЕЗЕ



На 12 порций:

- 600 г клубники
- 1 ст. л. сахарной пудры
- 6 белков
- 250 г сахара
- 800 мл сливок

Приготовление:

1. 500 г клубники мелко нарезать. Посыпать ягоды сахарной пудрой.
2. Нагреть духовку до 160°. Взбить белки с сахаром. Заполнить массой кондитерский мешочек с насадкой с круглым отверстием. На 2 противня, застеленных бумагой, выпустить 4 круга диаметром 22 см и собрать массу к центрам кругов. Отдельно выпустить на противень несколько капель белковой массы. Выпекать каждый по 20 мин, остудить.

3. 1 корж заключить в кольцо для торта. 200 г сливок взбить, добавить  $\frac{1}{3}$  ягод, выложить на корж и поставить охладиться в морозильную камеру на 20 мин. Накрывать другим коржом. Так же поступить и с остальными коржами. Поставить торт на 4 ч в морозильную камеру.

4. За 2 ч перед подачей на стол снять кольцо с торта. Остатки сливок взбить и выложить на торт. Ягоды вымыть, очистить, мелко нарезать и выложить на торт. Безе искрошить, посыпать им ягоды. Поставить на 2 ч в холодильник.

Приготовление: 90 мин

Замораживание: 5 ч

В одной порции 310 ккал

## КЛУБНИЧНО-БАНАНОВЫЙ ПАРФЕ



На 12 порций:

- 60 г муки
- 100 мл молока
- 4 яйца
- 2 пакетика ванильного сахара
- соль
- 1 ст. л. топленого масла
- 100 г белой глазури
- 1 банан
- 3 ст. л. лимонного сока
- 250 г клубники
- 250 мл сливок

Приготовление:

1. Муку смешать с молоком, 2 яйцами, 1 пакетиком ванильного сахара и солью. Оставить на 30 мин. На сковороде с антипригарным покрытием в небольшом количестве топленого масла испечь 4-6 блинчиков.

2. Глазурь растопить. Бананы нарезать кусочками и измельчить в пюре вместе с лимонным соком.

3. 2 яйца взбить с 1 пакетиком ванильного сахара, добавить глазурь и пюре. Ягоды нарезать кусочками и добавить в массу, ввести сливки, массу взбить.

4. Форму для кекса (28 см) застелить пленкой и выложить половиной блинчиков. Распределить на них фруктовую массу, сверху – вторую половину блинчиков. Поместить на 6 ч в морозильную камеру.

5. Готовое парфе нарезать кусочками, посыпать сахарной пудрой.

Приготовление: 60 мин

Замораживание: 6 ч

В одной порции 200 ккал.

## КЛУБНИКА С ВАНИЛЬНЫМ САБАЙОНОМ



На 4 порции:

- 500 г клубники
- 16 шт. продолговатых бисквитных печений
- 2 яйца
- 4 ст. л. белого сладкого вина
- 2 ст. л. с верхом сахарного песка
- 1 пакетик ванильного сахара
- листики мяты
- молотая корица на кончике ножа

Приготовление:

1. Клубнику тщательно перебрать, отобрав спелые, но неперезревшие ягоды. Вымыть клубнику под струей холодной воды, очистить ее от зеленых плодоножек, обсушить и разрезать каждую ягоду пополам.

2. В 4 креманки или в низкие широкие бокалы положить по 4 бисквитных печенья, выложить на печенье клубнику.

3. Для приготовления ванильного сабайона смешать яйца с белым вином и ванильным сахаром и взбить смесь в густую пену с помощью миксера. Поставить на горячую водяную баню и продолжать тщательно взбивать с помощью венчика до загустения смеси, слегка остудить.

4. Теплым ванильным сабайоном полить клубнику. Подать на стол, украсив листиками мяты и посыпав корицей.

Приготовление: 30 мин

В одной порции 140 ккал

## Рецепты от наших читателей

### Клубничный летний суп

400 г спелых ягод клубники засыпать  $\frac{1}{2}$  стакана сахара и поставить на 6-8 ч в холодильник.  $\frac{1}{4}$  стакана сахара прокипятить с 6 стаканами воды, влить  $\frac{1}{2}$  ст. ложки разведенного крахмала, довести до кипения. Добавить в него клубнику с образовавшимся соком, осторожно размешать и охладить. Подать на стол со взбитыми сливками (35% жирности,  $\frac{1}{2}$  стакана).

### Парфе клубничное

1 – 1  $\frac{1}{2}$  стакана клубники вымыть, очистить от плодоножек, дать воде стечь. Ягоды растереть, добавить  $\frac{3}{4}$  стакана сахара и перемешать. Пюре поставить в холодильник на 1 ч, изредка помешивая. Ввести в пюре охлажденные взбитые густые сливки при непрерывном помешивании венчиком. Выложить массу в формочки с толстыми стенками и заморозить в холодильнике.

### «Красная Шапочка»

Ломтики хлеба (без корок) нарезать ромбиками и обжарить на сливочном масле. На гренки из кондитерского шприца выложить творожную массу. Готовят ее так: творог вместе с клубникой пропустить через мясорубку или протереть через сито, добавить сахар, все тщательно перемешать. Украсить готовые тартинки половинками ягод клубники. Для гренка: 20 г пшеничного хлеба,  $\frac{1}{5}$  ч. л. сливочного масла. Для творожной массы: 30 г творога,  $\frac{1}{2}$  ч. л. сахара, 1 ст. л. спелой клубники.





**П**оявление больших и более совершенных моделей холодильников, которые уже не требуют регулярной разморозки, привело к тому, что на полках часто и подолгу соседствуют кастрюльки с едой, начатые упаковки полуфабрикатов, забытые остатки сыра и консервов, лекарства, косметика и многое другое. В таком захламленном холодильнике даже непривередливая мышь вряд ли захочет повеситься!

### ПОЧЕМУ И В ХОЛОДЕ ПРОДУКТЫ ПОРТЯТСЯ?

Кислород, без которого неммыслима наша жизнь, участвует во всех окислительных процессах и является главной причиной порчи продуктов. Поэтому, если ты дума-

ешь, что бульон или колбаса могут «жить» в холодильнике бесконечно долго, то ошибаешься. Холод лишь замедляет, но не прекращает обмен веществ в овощах, ферментацию мяса и рыбы, не говоря уже о росте микроорганизмов. При комнатной температуре фарш скиснет за 4-5, а бульон – за 8 часов. В холодильнике они простоят, не испортившись, 12 часов и 3-4 суток соответственно. А еще срок хранения зависит от того, сколько воды содержится в продукте. Чем выше влажность продукта, тем короче срок, за который его надо использовать. Рекомендация хранить еду в пакетах и контейнерах – вовсе не чья-то причуда. Таким образом ты уменьшаешь доступ кислорода к продуктам. (Кстати, эту задачу стало гораздо проще

решать с изобретением безопасных пластиковых пленок, которые не вступают в химическую реакцию с жирами). Возьми на вооружение хороший совет: заворачивая колбасу или сыр в пленку, прижми ее как можно плотнее к поверхности куска.

Еще одна проблема – запахи. Смешавшись, они могут образовать такое «амбре», что придется срочно проветривать и мыть камеру. Впрочем, какой-то запах в холодильной камере всегда есть.

Сделать его нейтральным помогут баночка с сухим горчичным порошком, который является неплохим дезодорантом, или таблетки активированного угля.

Следующий фактор, сокращающий «жизнь» продуктов, – соседи по полке. Замечено: если яблоки,



# Как использовать мороз?



ничего хорошего. Крем для лица при температуре ниже плюс 10 загустевает довольно быстро. В первые дни можно не заметить разницы, а затем будет казаться, что наносишь на лицо замазку. «Охлажденный» крем ложится толстым слоем, плохо впитываясь и мешая коже дышать. Постепенно из него испаряется вода и улетучиваются другие компоненты. Помада, если перемерзнет, тоже ведет себя неадекватно. Только тебе удастся преодолеть ее сопротивление и накрасить губы, как помада уже собирается в комочки. Видок получается такой, будто у тебя сильно обветрились губы. В общем, срок годности начатых кремов и другой косметики от хранения в холодильнике практически не увеличится. Что касается духов, то их главный враг вовсе не тепло, а яркий дневной свет.

## ЗДЕСЬ ТЕБЕ НЕ ДОМАШНЯЯ АПТЕЧКА

Только очень специальные лекарственные средства нужно хранить при температуре ниже + 20 градусов (например, свечи или вакцины) Ни йоду, ни зеленке, ни каплям от насморка не нужен холод, чтобы сохранять лечебные свойства.

апельсины или бананы положить рядом с мясом, рыбой или колбасой, то последние подвергнутся сильнейшей «химической атаке» выделяемых фруктами паров эфирных масел, ускоряющих ферментативные процессы. Между прочим, экзотические заморские фрукты вообще не переносят холода и при пониженной температуре портятся гораздо быстрее, чем при комнатной.

## ДЛЯ ПИТАНИЯ КОЖИ И РАСКРАШИВАНИЯ ЛИЦА

Взгляни на дверцу холодильника. Наверняка ты увидишь лежащие на полочках тюбики с кремом, губную помаду, возможно, духи, которыми ты не пользуешься, а выкинуть жалко. Прямо скажем,

## ТУФЛИ И КУРТКА В МОРОЗИЛКЕ

И уж совсем нелепыми кажутся многие «бабушкины» советы. Например, перед тем как сушить, рекомендуют замораживать выстиранную кофточку из ангоры, чтобы она приобрела пушистость. Оставь холодильник в покое! Просто встряхни кофточку после стирки. Результат будет тем же.

Или вот «оригинальный» способ разношивать жмушную обувь. В туфли вкладывают пластиковый пакет и, налив воду, ставят в морозилку. (Господи, а продукты-то из нее куда на это время убрать?) Вода, замерзая, расширяется и растягивает кожу, причем во всех направлениях, а не только там, где обувь жмет. Убедительная просьба: не проводи этот эксперимент. Толку мало, а туфли, особенно из тонкой и лаковой кожи, можешь испортить.

А вот неплохой совет, как очистить жевательную резинку с куртки. Догадываешься? Ну да, положи в морозилку. Замерзшая «жвачка» действительно лучше счищается. А если комочек резинки прилип к ковру? Тоже в морозилку засовывать? Отнюдь! Положи на него кусочек льда.

## МЕЖДУ ПРОЧИМ...

### ВЕСЬМА ПОЛЕЗНЫЕ РЕКОМЕНДАЦИИ

- Если хочешь, чтобы продукты всегда оставались свежими, храни их в контейнерах с крышками, лучше – вакуумными.
- Замерзшее молоко** при оттаивании не теряет своих свойств, а вот сметана расслоится и будет выглядеть неаппетитно.
- Замороженные овощи** не обязательно полностью размораживать перед тем, как готовить.
- Замороженная жирная рыба** (семга, скумбрия, форель) после 1 месяца хранения в домашнем холодильнике теряет вкусовые и питательные свойства более чем на половину.



# Умная девушка и хан

(Сказка)

**Ж**ила когда-то на берегу реки бедная девушка. Был у нее младший брат, совсем еще юный. Пришел однажды к ним ханский слуга и говорит:

– Ты что это своего брата от ханской службы прячешь? Твой брат уже достаточно большой, он должен явиться к хану, поклониться ему. Хан хочет узнать, на что годится твой брат.

Парень пришел к хану. Тот говорит:

– Вот моя первая задача: пойдя узнай, сколько лет серому зайцу, который живет на солнечном склоне зеленого хребта.

Парень вернулся домой и говорит сестре:

– Не справиться мне с ханской задачей. Он приказал узнать, сколько лет серому зайцу, который живет на солнечном склоне зеленого хребта.

– Ну, это совсем просто, – сказала девушка. – Нарви несколько горстей земляники, положи её на заячьей тропе, а сам спрячься в кустах и слушай.



– Это тоже не трудно, – сказала девушка. – Вот тебе три шапки. Одну надень на голову, а две другие, набитые травой, прикрепи к плечам. Спрячься в кустах у медвежьей тропы и жди. Когда появится медведь, выйди из кустов и слушай.

Парень всё сделал, как сказала сестра. Сидит и ждет. Вот появился медведь. Парень вышел из кустов. Медведь вскрикнул:

– Восемьдесят восемь лет живу на северном склоне зеленого хребта! И впервые в жизни вижу трёхголового человека!

Парень пошёл к хану и сказал:

– Бурому медведю восемьдесят восемь лет.

Хан посмотрел в священную книгу, удивился и сказал:

– Правильно. Теперь третья задача. Приходи завтра укрощать моего любимого вороного жеребца. Все его боятся, никто не может укротить.

Парень вернулся домой и говорит сестре:

– Третья задача хана самая трудная. Завтра надо укротить его любимого вороного жеребца. Все его боятся, никто не может укротить.

– Не печалься, – говорит сестра, – я приготовлю тебе три железные плети. Тремя плетями ты укротишь любого жеребца.

Утром парень пришёл в ханский загон и увидел могучего вороного жеребца. Парень начал хлестать его плетью. Когда плеть измочалилась, жеребец присмирел. Тогда парень вскочил на него и начал хлестать второй плетью. Жеребец взвизгивал на дыбы, подкидывал зад, но сбросить парня не мог, а парень исхлестал уже вторую плеть. Жеребец выбился из сил, но всё ещё пытался сбросить парня. И тут парень выхватил третью плеть.

– Ох, больше не могу! – закричал жеребец и вдруг превратился в хана.

Так брат и его умная сестра победили хана.



Парень всё сделал, как сказала сестра. Сидит, ждет. Вот бежит заяц. Подошёл он к землянике и начал есть. Поел и сказал:

– Шестьдесят шесть лет живу на солнечном склоне зеленого хребта! И впервые в жизни ем такую вкусную еду!

Парень пошёл к хану и сказал:

– Серому зайцу шестьдесят шесть лет.

Хан посмотрел в священную книгу, удивился и сказал:

– Правильно. Теперь вторая задача: сколько лет бурому медведю, который живёт на северном склоне зеленого хребта.



# Буйнакскийдин куьчеда авай квал

**М**ахачкъаладин тарихдин имаратрик Буйнакскийдин тIварунихъ галай куьчеда авай 4 мертебадин 11-нумрадин гуьрчег дараматни акатзава. Ам, виликан «Дагъустан» мугъманхана, 1938-йисуз эцигна. Алай вахтунда ина Ростовдин гьукуматдин экономикадин университетдин филиал («РИНХ») кардик ква. 1975-йисалай и дарамат тарихдин ва медениятдин имарат хъиз гьукуматдин гуьзчивилик кутунва.

Гъайиф хьи, чаз и квал эцигунин вири куьлуьшуьлуьяр хабар авач, амма малум тирвал ам шегьердин юквал, алишверишдин гьамбарханадин чкадал эцигнава. Вични а девирдин машгур архитектор, яратмишунрин Академиядин профессор Герман Германович Гримман (1905-1959) проектдай.

И дараматдин тарихдин важиблу пай ам я хьи, Ватандин Чехи дяведин йисара ина госпиталь тешкилна. 1942-йисалай республикадин вири шегьерра ва са бязи хуьрера госпиталар кардик кутунвай. Махачкъалада абур 20 авай, Буйнакскда – 16, Дербентда – 10, Каспийскда – 13, Избербашда – 2, Хасавюртда – 3, Къизлярда – 3.

Махачкъалада госпиталь ачухунин тешкилатчийрикай сад медицинадин къуллугъдин капитан Горисев Парфирий Иванович тир. 1942-йисан августдин вацра ам Дагъустандиз командировкадиз, ина 1000 касдиз чка жедай госпиталь тешкилун патал, рекье туна. «Дагъустан» мугъманханадин дараматда, республикада виридалайни зурба (ина хер хъанвай 1200 касдиз чка авай), лазим затIарал тадаракламишнавай госпиталь арадал гъана. Госпиталдиз 3187 – нумра

гана. 28-августдиз Махачкъаладиз хер хъанвай 980 аскер авай кьве военно-санитарный поезд хтана. Аскеррихъ гелкъуьн патал шегьердин агъалийрилай гъейри, III Интернационалдин фабрика, парталар куьдай фабрика, Госплан ва маса карханаяр желбнавай. Абурун везифа хер хъанвайбурухъ гелкъуьн, абурун багърийриз кагъазар кхьин тир. 3187 -госпиталдиз 33 агъзурдалай виниз аскеррин ва офицеррин тIал акуна.

Аскерар сагъаррай бязи дагъустанви духтуррикай гуьгъуьнлай вири уьлкведа тIвар-ван авай духтурар хъана: Р.П.Аскерханов, М.М.Максудов, Д.М.Далгат ва масабур. Абурун кIвалахдиз регъбервал ДАССР –дин сагъламвал хуьнин Нарком Могуч Яникиана гузвай.

Духтурри чпин вилик квай макъсад кьилиз акъудзавай: хер хъанвайбурукай 80% элкъвена ватандиз къуллугъиз хъфизвай. Амма, гъайиф хьи, вири къутармишиз жезвачир. Госпиталда чан гайи аскерар Урусрин сурара кучукнава. Ина агъзурдалай виниз советрин аскеррин сурар ава.

Гъайиф хьи, алай вахтунда Буйнакскийдин куьчеда авай Дагъустандин тарихдинни медениятдин имарат са акъван хъсан гьалда авач: дараматдин вини мертебадин полар кIанва, цларилай сувагъар алатзава, къавайни тIили къвезва. КIвал чарасуз туьхкIуьр хъуьуна кIанзава. Республикадин тарихдин метлеб авай и имарат вахтунда, михъиз чкIидалди, вич гъа виликдай авай гьалдиз хканайтIа, хъсан тир.

**Гуьлнара АСАДУЛАЕВА**



Машгъур филолог, педагог, журналист ва таржумачи, филологиядин илимрин кандидат, культурадин лайихлу работник Роза Эльдаровадихъ галаз неинки адан уьмуьрдикай, гъакІни адан пешедикай, илимдикай, яратмишунрикай... суьгъбет.



**Роза ЭЛЬДАРОВА:**

## «АЛАТАЙ ДЕВИРДИН ВА ГЕЛЕЖЕГДИН ГЪАЛ АТИУЗВА»

**И ЧІАВУЗ ДЯВЕ  
БАШЛАМИШ ХЪАНА**

-Зун 1940-йисуз хъуьтІуьн вири-далайни мекъи вацра - февралдиз дидедиз хъана. Лакрихъ ва Дагъустандин са бязи маса халкъарихъни аял ханвай дишегълидини бицІекди сифтегъан 40 югъ вичин дидедин патав акъудун адет яз къабулнава, суьгъбетзава Роза Гъажиевнади. - Гъа икІ зи дидени вичин гъуьлуьн, вири лаквияр хъиз, къелечи тир зи буба Гъажи Мусиеван къиливай хквезвай. Бубади вичин гъилин сеняткарвилай Куйбышевда, гилан Самарада къазанмишзавай.

Диде вичин бубадин хуьруьв агакънач ва зун Махачкъалада хана. Гатфариз куьрпени диде бубадин патав Куйбышевдиз хъфена...

-И чІавуз дяве башламиш хъана. ИкІ, зун дяведин йисарин аялдай гъисабиз жеда. Чи къушунар зарбдиз къулухъ хъфизвай. Дидедиз Дагъустандиз, кІвализ хквез кІан хъана. Буба и кардиз акси тир, уьмуьрлукъ яз къакъатунал гъун мумкин тир и фикирдилай алудиз алахънавай. ГъакІ хъунни авуна. 1941-йисалай бубадикай мад гъич са хабарни хъаначир.

Роза Гъажиевнади дяведин йисар вичин рикІел са уьтери хъиз алама лугъузва. Амма бейнида дидеди ва чІехи дидеди колхозда гъикІ кІвалахнайтІа, шикил ама. Ахпа

Къумуха промышленный артель кардик кутунай, ана литер гъазурзавай. Адакай военный чекмейрин къене твадай чимивал гудай, валенкайриз ухшар авай гуьлуьтар цвазвай. «Вири фронт патал – вири Гъалибвал патал» гъакІан гафар тушир. Дяведин 4 йисуз далупад идан къайгъуда авайди тир.

-Юкъуз сменада цвайи кІвачин чимивал гудай къапарин еке шелеяр кІула аваз дидеди кІвализ хкидай, хуьрера къенин юкъузни дишегълийри векъин шелеяр язвава. Къе хъиз рикІел алама, йифериз дидедини чІехи дидеди лампадин зайиф экуьнал абурун къенепатар акъуддай.

-КвезчидатІа, Къумуха гъеле дяве башламишдалди виридан кІвалера электрикдин экв авайди тир, чкадин гидроэлектростанцияди кІвалахзавай, амма хъуьтІуьз экв зайиф жезвай, вучизлагъайтІа вацІа яд муркІади къазвай. Къумух культурадин ва промышленностдин центр тир ва гъвечІи шегъеррилай гъич са куьналди усал тушир - къве школа, аялрин кІвал, педучилище ачухнавай, Лакрин драмтеатрди кІвалахзавай.

Дяве куьтыгъ хъайидалай къулухъ Роза школадиз фена. Аниз неинки ам хътинбур, хуьруьн аялар, гъакІни аялрин кІвале тербия къачузвай бурни физвай. Абурун гъукуматди таъминарунал алай

ва кІелзавай амай аялрив гекъи-гайла, абурал хъсан пек-партал, кІвачел алай ва гъамиша тух тир. Аялрин кІвале тербия къачузвай аялар гатуз пионеррин лагерриз тухузвай, хуьруьн аялри лагъайтІа гатуз кІвалин къайгъуйра куьмекар гузвай. Вири вадралди кІелзавай Розадин рикІиз са классда авай аялриз суварриз пишкешар гудайла тІар жезвай, вучиз лагъайтІа абурун бубаяр женгчи аскерар яз дяведай хтанвай, ва я дяведа телеф хъанвай, ва я гел галачиз квахънавай, абурун дидейриз къезилвилер авай. Роза Эльдаровадиз ва адан дидедиз ибурукай са дережани авачир.

-Зи буба дяведа хъанатІа заз чидач. За фикирзавайвал, хъана, амма гел галачиз квахъна. Чавай адакай са затІни жагъуриз хъанач. Вири-россиядин розыскдини нетижаяр ганач. Гъаниз килигна, дяведин ва адалай гуьгъуьнин йисарани чаз пулдин пособияр ганач, - ачухдаказ лугъузва чи суьгъбетчиди.

**УЬМУЬР... КЪИСМЕТ...  
КІВАЛАХ...**

Дарвилер хъанатІани, 1958-йисуз Роза Эльдаровади школа къизилдин медалдалди акъалтІарна. Имтигъанар вахкана, зун пединститутдин тарихдинни филологиядин факультетдик акатна.

-Вуз акъалтІарайдалай къулухъ заз аспирантурадиз гъахъиз кІанзавай ва кафедради направленини гузвай. Амма материальный жигъетдай мумкинвал авачир. Жув рекъе тур чкадиз – жуван райондиз хъфена. Районоди зун Кара хуьруьз, 8 йисан школада урус чІалан ва литературадин тарсарин муаллим яз рекъе туна.

Хайи районда къве йисуз кІвалахайдалай къулухъ, Роза Мусиева вичихъ галаз санал вузда кІелай Иб-

рагым Эльдароваз гъулуьз фена ва яшамиш жез вичин уьмуьрдин юлдашдин хуьруьз Гуьмбет райондин Аргванидиз хъфена.

Роза Гъажиевнадиз вичин хизандикай яргъалди ихтилатар ийиз кІан туш. Уьмуьрдин юлдашдикай лап фадамаз инвалид хъана - кьве сеферда адан кІвач атІана. Амма жуьрэтлувал квадарнач, кІвалахна.

-Алатай асирдин 90-йисари чи хизандани пис гел туна. 1993-йисуз чи чІехи хва чавай къакъатна. Ада стоматологвиляй чирвилер къачунвай, чна адак еке умудар кутунвайди тир. Са йисалай и дерт эхи ийиз тахъана, уьмуьрдин юлдаш Ибрагъимни рагъметдиз фена. Гъайиф хьи, вири крар чна пландик кутурвал кыле физвайди туш. Къулан ва гъвечІи рухвайрини, чІехида хъиз, Армияда къуллугъна, образование къачуна, амма уьмуьрда хъсандиз чил къун патал маса мукинвилерни алакьунар герек къевезва. Къайгъу авач. Къилинди, сагъ-саламат я, гъа идайна сагърай. Чун хтул Ибрагъима, Юсупан хци шадарзава.

Роза Гъажиевнади суьгъбетзавайвал, уьмуьрдин юлдаш ва чІехи хва къакъатунин зурба дерт алудиз куьмекайди кІвалах я. ДГУ-да тарсар гуз ада 1968-йисуз башла-мишнай. Авайвал лагъайтІа, ам вичин хайи еризриз ахватай хъиз хъана: ина чІалан сирер гвай адан рикІалай муаллимри кІвалахзамай.

-25 йисуз университетда фил-факда жуьреба-жуьре кафедрайра за урус чІалай тарсар гана. Ахпа, 90-йисарин эвел къиляй, университетда Лакрин ва Табасаранрин отделенияр ачухайла, зун Дагъустандин чІаларин кафедрадиз хтана. Гъа чІавуз, за вичел гзаф йисара кІвалах авур, лакрин глаголдай диссертация хвена. Дидед чІаларай программаяр, пособияр, учебникар гъазурна кІанзавай. Фонетика кхъена, синтаксисдай пособие гъазурна, рикІик квай крар гзаф авай, амма вири гъеле къилиз акъудиз хъанвач, -къейдзава суьгъбетчиди.

-И арада лак чІалалди республикадин газетдин редакция кардик кутуна. Зи уьмуьрдиз къасухдай хъиз журналистика гъахъна. «Ил-

чида» кІвалахуни уьмуьр метлеб-див ацІурзавай, са гъихътин ятІани кепекарни гъизвай. Публицистика-дал машгъул жедайла, чІал вилик физва. Авайвал лагъайтІа, «Илчи» газетдал чан хкуникди лак чІалан публицистикадин стиль йигинда-каз вилик фена. Ина хъсан коллектив арадалатанвай, Ю.Р.Хаппалаев, А.Г.Гъуьсейнаев хътин гафунин устадарни желбнавай.

### ХАЛИСАН ТАРЖУМА - ИМ ЯРАТМИШ ХЪУВУН Я

-Таржумайрикай рахайтІа, абуру зи уьмуьрда са артух еке чка къазвач. Электронный технологйрин ва цІийи терминрин девирда урус чІалай Дагъустандин халкъарин чІалариз таржума авунин месэлаяр къенин юкъуз виликандалай исят-да хциз акъвазнава. Махсусдаказ художественный таржумайрал зун машгъул хъайиди туш. Миясат Муслимовадин «Дантедихъ галаз диалогдай» са бязи шиирар таржума ийиз алахънай – ватанпересвилин ва террордиз аксивилин гъиссер бегенмиш хъанай. Гзафни -гзаф абурун мана таржума ийизвай, вучиз лагъайтІа художественный рекъяй ранг янавай чкаяр таржума ийиз четин я. Зи таржумаяр «Илчида» ва М.Муслимовадин «Ниттил макІру» кІватІалда гъатнава.

Дуз лагъайтІа, оригинал тийижиз, таржумадин еридиз къимет гун лап четин кар я. Таржума оригиналдила хъсан хъунни мумкин я

ва я-пис хъунни. Халисан таржума – им яратмиш хъувун, автордихъ галаз кІвалах хъувун я. Гъавиляй заз Дагъустандин халкъарин чІаларай авунвай, чи журналра гъатзавай таржумаяр хуш туш. Ингъе, кхъенва –«авар чІалай таржума авунва», амма таржумачидиз авар чІал тийижирди заз малум я эхир, ам авар чІалай гъихътин таржума хъурай? Амурус чІалай цІарба-цІар авунвай таржума я, гъавиляй ахътин таржумайриз за ихтибарзавач.

- Дидед чІалал активнидаказ кхъизвайбуру ва рахазвайбуру къвердавай тІимил жезва. Гъа икІ, алатай девирдин ва гележегдин гъал атІузва, -залан нефес акъатзавай адай ва вичин гафарал мадни алава хъийизва: -Таржумачи –им халкъар садзавай, битавламишзавай культурайрин арада авай кас-арачи я.

Чна Роза Гъажиевнадихъ галаз уьмуьрдикай ва кІвалахдикай яргъалди суьгъбетарна, санал кІвалахай юлдашар - филологар, алатай вахтарин журналистар рикІел хкана.

Роза Эльдарова вични гзаф ученикар патал жува- жув тербияламишунин, дамах гвачирвилер, темягъсузвилер, зегъметдал рикІ хъунин ва пешедал ашукъвилер чешне хъана. Вилик эцигнавай макъсад къилиз акъудун патал вичин къуватар гъайиф текъведай ва вири четинвилериз дурум гуз алакьдай инсан яз.

### ВИОЛЕТТА РАТЕНКОВА



Ажайиб, экуь, руьгъдин гъар са гъвечIи клетка музыкадай ацIурзавай аламатдин алемда яшамиш жезвай инсан... Ада вичин бубадин мука - классикадин музыкадив ацIанвай кIвале, Буйнакскдин педучилищедин математикадин ва географиядин муаллимрин хизанда акъатай аялвал рикIел хкизва. И карди адаз бахтунин лугъуз тежер гъисс гана, гъатта са къадар вахтар алатайла уьмуьрдин дуьз рехъ хкъягъунизни куьмекна.

А чIавуз, вичин интеллигенциядин векилралди акъван дамахзавай Буйнакскда музыкадин вечерар, шаиррин гуьруьшар тешкилзавай. Ихътин гъалари са шумуд несилри чпин уьмуьр музыкадин ва искусстводин рекъиз бахш авунин гъиссер арадал гъана. Зарифа Агъмедовнадини вичи и рехъ хкъягъуналди садрани пашманвалнач. Къарши яз, и рекъи вичиз алай вахтунда рикIиз кIани пешедал машгъул жедай ва виликди фидай къуватар гузвайдахъ инанмиш я.



## Музыка - ам зи бейнида ава....

### КIВАЧЕЛ АКЪАЛТУН...

-Буйнакскдин музыкадин училище акъалтIарайдалай къулухъ, - рикIел хкизва Зарифа Агъмедовади, - зун Махачкъаладин музучилищедиз гъахъна. Ина Дагъустандин пианинодин ва композиторвилин школадин бине эцигай Готфрид Гъасанован гъилик чирвилер къачур Лаура Хизриевна Мегъмедова зи муаллим хъана. АкI хъана хъи, зун училищедин студентка яз, за гъа гъана дирижёрвилин классда концермейстер яз кIвалахиз башламишна. Им, зи фикрдалди, дуьшуьшдин картушир...

Музыкадин рекъяй чирвилер къачун давамарун яз - Москва, Гнесинрин тIварунихъ галай институт, пешекарвилин тежриба хкажзавай, чирвилер къачузвай йисар. Музеяр ва театрар, дуьньядин машгъур музыкантрин концертар ва, гъелбетда, чпин устадвилин сирер акъалтзавай несилдиз гуз гъазур тир хъсан муаллимрихъ галаз рахун-луькIуьн.

-Акатнавай хесет тирни им? - вичи-вичин вилик суал эцигзава Зарифа Агъмедовнади, - ваъ, виридалайни якъин - им пешекарвал мадни хкажун, алатдал мадни хъсандиз къугъваз чир хъун, залди къачузвай нефесдин ван хъун тир. Им са куьнивни гекъигиз тежер гъисс я! Ваъ, чна садани карьерадикай фикирначир! Анжах рикIиз кIани пешедал машгъул жез, жуьреба-жуьре музыка жезмай къвангзаф тамамарун ва сад хътин фикиррал алай ксарихъ галаз санал хъун тир.

Къенин юкъузни ада гъисабзава, Гнесинкада кIелун - им концертрин ва педагогвилин кIвалахдикай фикирзавай музыкант патал пешекарвал хкаждай виридалайни къакъан кукIуш я.

### ДИРИЖЁРВИЛИН ПУЛЬТУНИХЪ

- Вуз акъалтIарна Дагъустандиз хтайла, зун дуьшуьшдай хъиз Даггосфилармониядиз кIвалахал

акъатна, ана гъеле а вахтара республикада тIвар-ван авай пешекаррин коллектив арадал атанвай. Музыкальный лекторияда зун тежрибалу артистрин арадиз аватна, абуру зун хушвилелди къабулна ва закай чпиз менфят хкатдайди гъисс ийиз туна. Чна цIийи программарин винел кIвалахзавай, республикадила цIар илитIзавай, Дагъустандин композиторрихъ галаз санал кIвалахзавай, абурун музыка неинки са чина, гъакI уьлкведин гзаф регионра тамамарзавай, абурун эсерар Дагъустандин радиодин фонд патал кхъизвай. Коллективда авай рафтарвал лап чимиди, саки мукъва-къилийрин хъгинди тир.

Къез вуч аватIа чидани, руьгъдиз мукъвавилин гъисс, заз чиз, ам садлагъана малум жедач, ам ви кIвалахдин рекъяй дустарин гъар садан къилихдин анжах вичиз хас тир къетIенвилерни уьмуьрдиз килигзавай тегъер вири санлай къачурла арадал къевзвайди я. Гафалди гъавурда тваз четин я, амма

вун к'валахал атайла ва валай югъ гьик' кыле фидат'а, репетицийрин атмосфера ва нетижа гыхьтинди жедат'а, аслу тирди чир хъайила, и карди къуват гузва ва жуван пешедив мадни жавабдарвал гваз эгеч'ун истемишзава. 1988-йисуз филармонияда камерный оркестр арадал гъайила, им Дагъустандин музыкадин умуьурда къет'ен вакъиа хъана. Зун коллективдин к'валахдик гьасятда активнидаказ какахъна, заз и кар лап итижлу тир. Зун оркестрда гзаф къугъвайди я. Ингъе гила дирижёрдин пультунихъ акъвазнава...

### ХИЗАН ХИЗАН Я МАН

**Эхъ, саки 15 йис алатнава Зарифа Абдуллаевади дирижёрвилин т'вал сифте сефер яз гъиле къуна. За маса шейиникай хабар къазва: гьик' ругъдиз мукъва къве инсан сад-садаз жагъана? Ам фикрлу жезва, гафар жагъурзава:**

- Вуч ят'а чидани, заз квез романтикадин гъевес хкаждай сугъбет ийиз к'анзавач. Станислав Хржановский Т. Мурадован т'варунихъ галай Даггосфилармониядин камерный оркестрдин сад лагъай руководитель тир. Ам виниз тир дережадин пешекар, музыкада, литературада, маса илимра вичихъ тамам энциклопедиядихъ хътин чирвилер авай инсан тир. Ахътин инсандин патав хъун виридаз итижлу тир - к'валахдин рекъай юлдашризни, сукхтайризни. Чна саналди гзаф к'валахдай, рахадай, гъужетардай, ахпа са арадилай чун гъавурда гъатна, чавай сад галачиз муькуьдавай яшамиш жезвач.

### К'ВАЛЕ МУГЪМАНДА ХЫЗ...

Сир туш, Дагъустандин филармониядихъ я вичин зал, я къайдадик кваз репетицияр кыле тухудай база авачиз гзаф йисар я. Заз къени сир яз ама, гьик' къенин «мугъманрин к'валин» шарт'ара филармонияди неинки к'валахзава - адан к'валах республикадин культурадин умуьурдин бине я эхир. Коллективди кыле

тухузвай к'валахдин са паюнин т'вар къун бес я: чирвилеринни просветительский программаяр, аялрин абонементар, «Чи умудар» республикадин музыкадин фестиваль, «Яратмишунин уламар» алай аямдин музыкадин форум - иниз чи уьлкведин жуьреба-жуьре регионрай композиторар ва музыковедар къвезва. Бес, машгъур, Дагъларин уьлведин визитный карточка тир «Порт-Петровскдин ассамблеяяр», - филармониядин тарихда ам къилдин тема я.

- Инсан ак' халкъ хъанва хъи, адаз неинки материальный жигъетдай няметар - гъар садаз вичиз хас тир дережада, гьак'ни ругъдин емни - вичин къенепатан дуюнья хъсанариз к'ан хъунни герек къвезва, - фикрлу яз къейдзава Зарифа Агъмедовнади. - Филармониядин просветительский к'валах инсанриз гуьрчегвал ва гармония багъишуникай, абурун рик'лера къенивал, язух атун, муьгъуьббат, дуюнья хъсанвилехъ тухузвай ериярни гьиссер «уяхаруникай» ибарат я.

Зарифа Агъмедовнади рик'ел хкизвайвал, алатай асирдин 90-йисара, Чечнядин вакъияяр себеб яз арадал атай гъалари, уьлкведин Росконцерт ва Союзконцерт хътин концертрин къилин организацияр амачирла, гзаф шегъерра филармонияр агалнай.

- А вахтунда чи коллектив хуьн, гьак'ни дагъустанвийрин медениядихъ галаз авай рехъ, алакъа ат'ун тавун патал чна еке чалишмишвилер

авурди я. За сезонда са шумуд сольный программа гузвай. Гъа тегъерда активнидаказ к'валахдин рекъай зи амай юлдашрини зегъмет ч'угузвай. А ч'авуз тешкилай концертрикай тамашачийрилай хуш келимаяр чав исятдани агакъзама. Им, гъелбетда, еке агалкъун я... Заз к'евелай умуд кутаз к'анзава, Дагъустандин филармониядихъ чи коллектив, гьак'ни иниз теклифнавай гастролёрарни тамашачияр патал къулайвилер авай вичин к'вал жада.

**Зарифа Абдуллаевадивай за музыкант патал адахъ яб акалзавай виридалайни гыхьтин кас важиблу я лагъана хабар къуна. Ада вичин концертрихъ галаз алакъалу программадай ихътин са дуьшуьш рик'ел хъана.**

- Са сеферда шегъердин гъевеч'и са клубда за концерт гузвай. Куьгъне пиано, ранг фенвай пердеяр... Концерт башламишдалди вилик заз яшлу дишегъли акуна, ада залда михъвилерзавай, гуьгъуьнлай ам сад лагъай жергеда ацукънавайди акурла зун тажуб хъанай. Концерт акъалт'айла, ам зи патав атана ва ада заз лагъана: «Чан руш, вуна тамамарай манийрин гъавурда зун гъатнач, амма зи рик'из вахъ яб акалайла, регъят хъана». Ингъе гъа им я чи карда виридалайни къилинди!

**Зун мад камерный оркестрдин репертуардал хквезва, адан пешекарвиллиз иниз къвезвай музыкантри гъахълудаказ еке къимет гузва.**



-Камерный оркестрдин репертуар лап гегъеншди я. Бароккодин девирдин музыка, классика, урус композиторрин эсерар, алай аямдин академический музыка ва, гьелбетда, Дагъустандин композиторрин опусар (са тайин жанр, девиз, тема... авачир искусстводин эсерар). Коллективдин пешекарвал гьар йикъан акъалтГай дикъетлу ва лап живиярни кваз гьисаба къуналди къиле тухузвай Къвалахдин нетижада хкажиз алакъзава. Музыкадин четин эсерди лазим те гьерда ван авун патал гзаф вахтара жуван тГалабунрал, истемишунрал Кълевидаказ, векъидаказ акъвазунни лазим къвезва. Филармониядин оркестр мобилный, яни эвер ганвай артистдихъ галаз са сеферда репетиция къиле тухвайла, программа тукъуьриз гъазурди хъана Къанда. Мугъманрин сивай «Мад сеферда квехъ галаз сегънедал экъечГиз Къандай» гафар ван атун - им чун патал виридалайни еке тариф я.

За оркестрдиз республикадин телевиденидай тамашиз жедани лагъана хабар къазва. Зарифа Агъмедовнади къейдзавайвал, каналда «Порт-Петровскдин ассамблеяяр» концертрай Къусар мукъвал-мукъвал къалурзава.

-Чазни РГВК-диз саналди мадни сих алакъада аваз Къвалахдай мурад ава. Чавай республикадин меркездивай яргъа яшамиш жезвай

чи ватандашриз музыкадин алемдиз сиясатдай мумкинвал гудай передачаяр гъазуриз жедай. Амма, гъайиф хьи, и кар патал лазим тир техникадин мумкинвилер авач. Мисаляз, оркестрди тамамарзавай эсерар хъсан ери аваз лентиниз къачудай студия.

### МУЗЫКАДИХЪ КІАНИВАЛ КУТАЗ...

Чна Махачкъаладин музыкадин училищеда суьгъбетзава. Филармониядин Къвалахдал акъван гзаф машгъл уьтлани, Зарифа Агъмедовнади вичин тежриба жегъил музыкантривни агакъарзава. Авайвал лагъайтла, за ина са пай ичГизвай аудиторияр акун гуьзлемишзавай, амма ягълмиш хъана. Музучилищеда студентрин уьмуьр гурлуди, гзаф гьерекат квайди тир: виринрай жуьреба-жуьре музалатрал къугъвазвай музыкадин, вокалистрин распевайрин ванер къвезвай.

**-Чахъ бажарагълу жегъилар гзаф авани? - хабар къазва за муаллимдивай.**

Ада тажуб яз жаваб гузва:

-Гьелбетда! Чи аялар гзаф бажарагълубур я. Чпикай оркестрда къугъвадай пешекарар, солистар, мандарар хъун абурун мурад я. Чна абуруз пешекарвал хкажиз куьмекзава. Бес чи республикадиз кадрияр: оркестрар патал артистар,

искусствойрин школяяр патал вири пешейрай педагогар –лазим я эхир!

Училищеда Дагъустандин исполнительный школадин адетаригътиятлудаказ хуьдай, чпин вахтунин ва къуватрин гъайиф татана абур чпин сухтайрив агакъариз гъазур тир педагогри Къвалахзава.

Музыкант, дирижёр, педагог Зарифа Абдуллаевадин Къвалахдин йикъан дердияр пара я.

**- Куьне гъикГ ял язава?**

-Къвалахзава, - са Къусни фикир тавуна жаваб гузва ада. - Классика, Кафка, Стриндберг... цГийи къилелай Къел хъувун заз пара хуш кар я.

**- Куьн эстет я ман! - хуьурезва зун.**

- Ваь ман, амма гьар сада вичин къенепатан культурадиз мукъватир литературадихъ ялда. Ам гьар са кас патал вичинди ава, ада гьар са касдиз мефтГединни руьгъдин ем гузва. Ялягъиз лагъайтла, зун чими тушир, секин ва тГимил инсанар авай чкайриз физ чалишмиш жезва.

Бес гъихътинди я Зарифа Абдуллаевадин алем? Заз чиз, ада мукъувдивди къерехдин ксарин виликай хуьзвай алем, анжах тектуьк ксариз хас, чпи къенепатан азадвал хуьниз куьмекзавай гъиссер ачухнач.

**... Къуй адахъ агалкъунар хуьрай!**

**Айшат ТАЖУДИНОВА**







## Багъишламиша, қиде...

**А**рсен дидедин сурун кѝлихъ ацукънавай ва адавай накъвар къаз жезвачир, абур чуру акъалтнавай адан хъуьхъверилай датлана авахъзавай. Гъамунин селлери ва геж къатунай тахсирди адан рикI падзавай, амма тIал тIимил жезвачир. Тамам са югъ ада сурун кѝлихъ чилел ацукъна акъуднавай. Паспортдиз ягъай гъвечIи шикилдай (масади дидедихъ авачир) къванцел акъуднавай суьретдай адаз са варзни зур вахт идалай вилик гъамишалугъ яз вилер агалай вичин диде дегиш тежер кIанвилелди килигзавай. Дидедихъ галаз сагърай лагъана, чара хъжезни ам агакъначир. Ам рикIе къати тIал аваз ва кефи ханваз дуьньядилай фенай, амма

садрани вичин арзайралдини тIалабунралди хцин хиве пар туначир, адаз туьнбуьгъни авуначир. Эхиримжи вахтара, гъатта диде патал агъур вахтундани ам адан патав хъаначир. Дидеди лагъайтIа, вич рекъидайла вири патарихъай къайгъударвал чIугунвай, гъатта вичиз авур хъсанвал чир тежедай хцин намусдиз геж хъана азиат гунин мумкинвилакани. Рекъидалди вилик дидеди чарче Арсен ва адан хизан вичиз гзаф кIан тирди, садакайни бейкеф туширди ва виликамаз виридаз вири крар багъишзавайди кхъенвай. Чар, дидедин тIалабуналди адан дуст дишегълиди вахканай, адаз вичиз хцихъ галаз рахазни кIан хъаначир.

Диде кучукна варз алатна, амма Арсеназ хажалатдинни гъайифдин гъиссерин гъилияй къарай авачир, адан келледи тамамвилелди анжах геж хъайила къатуннавай.

...АялвалрикIелхтана. Адан буба Арсенан анжах 5 йис тирла къенай. Гададиз ам дидедин суьгъбетрай ва шикилрай чидай. 25 йиса аваз хендеда яз амукъай дишегъли мад гъуьлуьз хъфеначир, чара итимдилай Арсеназ буба эвезиз алакъ тавуникай, ада хцин кефи хуникай кичIе хъанай.

...Гъуьл къейидалай къулухъ Аминади вичин уьмуьр хциз бахшнавай ва анжах ам патал яшамиш жезвай. Шоколада багъа пек-партал алай, хамуз хуьзвай Арсен михъвилер ийидайдан

(уборщицадин) хва я лагъана садани лугъудачир. Пачагъдин гъвечи хва хъиз ам чѐхи авун патал дидеди пуд чкада кѐвалахзавай, гъатта залан кѐвалахарни тамамарзавай: ремонтдин жуъреба-жуъре кѐвалахрилай гуъгъуьниз чарабурун утагъар миъхзавай, чуъхуьнагарзавай, ксун патал ада анжах 2-3 сят вахт тазвай. Арсенан рикѐиз кѐлан хъайи кар дидедин уъмуърдин макъсаддиз элкъвезвай. Адаз вичин рикѐ ацукъай шей дидедай тѐлалбунни лазим къвезвачир, дидедиз хцин мурадар кѐлелиз, адан вилерай къатлуз, гафунин къатѐ сиве амаз адан гъавурда акъаз чир хъанвай.

Арсеназ дустунин шалвардин ва я кѐлуртунин, магнитофондин ва я гъаргъи хъайитѐани игрушкадин са уьтери тариф авун бес тир - дидеди гъасятда пул жагъурзавай ва ам галаз туьквендиз, базардиз тади ийизвай.

Школада диде-бубайрин собранияр къиле тухудайла дидеди гъамиша вичин жегъил чѐлаварин дуст дишегъли Зоядай аниз фин тѐлалабдай, гъикѐ хъи усал пек-партал алай ва галатнавай вичикай Арсеназ утанмиш хъуникай кичѐ тир.

-Вуна гъамиша школадиз зун ракъурдани, тахъайтѐа къалп маса мукъва-къилияр жагъурдани?

-Ваъ, мад сеферда за зун къайдадиз гъида, са тѐмил ял яна ва хъсан аквадайвал фида. Къе жедач, зун агакъдач.

-Вун гъикѐ хъсан аквада, вуна пуд чкада кѐвалахзавайла, адалайни къецай вуна кѐвалени чуъхуьнагардайла, вун гъатта вахтунда тѐуьн незни агакъ тийизвайла. Ваз алукидай затѐни авач, гъа са вахтунда хцин парталрай шкаф ацѐланва. Жуван язух ша, къилиз эсер янавай дишегъли...

Жузун айиб тахъуй вуна чуъхуьнардай машин маса къачунани? Тахъайтѐа мад са хара чуъхуьнар гъили ийидани?

Арсенан рикѐл дидеди гъикѐ вилер чуънуьхнайтѐа хтана, адаз вичизни утанмиш хъанай. Адаз чизвай хъи, стиралка маса къачун патал кѐватѐнавай пул гъиниз харж хъанвайтѐа. Са гъафте вилик дакѐлардай гъаятдиз килигзавай

дидедиз Арсена, гъаятда авай амай аялрихъ галаз, вичин дустунин цѐйи ва гъаф багъа велосипеддал акъахна чамарар авун патал нубат вилив хуъзвайди акунай. Арсенал нубат атайла, велосипеддин иесидиз кѐвализ хъфиз кѐлан хъана. Дидедиз хцин вилерал накъвар акъалтнавайди акунвай, гъикѐ хъи са сятдилай артух вахтунда ам вил алаз акъвазнавай эхир. Гуъгъуьнин юкъуз ада гъахътин велосипед маса къачунай, чуъхуьнардай машин патал кѐватѐнавай вири пул багъа игрушкадихъ ганай.

Школада Арсена юкъван къайдада кѐлелзавай, амма Аминади вичи юкъван школадилай гъейри маса кѐлелунар авуначтѐани, чѐхи классра кѐлелдайла хциз тежрибалу ва багъа къиметрай тарсар гузвай репетиторар жагъурнай. Ахпа вуздик кутуна ва кѐлелзавай вири йисара вахкуз тахъай экзаменрини зачѐтрин пар вичин кѐлула аваз ялнай - гена пулуни и месѐла хъсан гъялзавай. Амма хцин чѐхи жезвай игътияжар патал ам къазанмишунин кар адаз четин акъваззавай.

Арсена институт акъалтѐарна, амма къачур пешедай кѐвалахиз адаз кѐлан хъанач. Дидеди бурж къачуна, эцигунардай материалрин базарда гъвечи контейнер кирида къуна, хциз бизнес ачухна. Сифтедай лагъайтѐа, Арсенак ашкъи-гъевес акатна, складриз физ, дидедихъ галаз метягъ хкъазавай, амма са арадилай и кардихъ авай итиж квахъна. Аминадик буржар алайвилай кичѐ акатна, ада гила вичи базардал кѐвалахиз эгечѐна. Чандилай гъил къачуз гъазур ва гъаф жавабдар адалай и кар алакъна. Кѐвалахар къайдадик кваз физвай, тамам къе йисалай ада кирида къунвай контейнер, гъакѐни хциз багъа машин маса къачуна. Аминадин гуъгъуьнин мурад хциз кѐвал маса къачун ва ам эвленмишун тир.

-Арсеназ свас гъидалди, адаз сифте кѐвалах ийиз тур, вердиш хъурай,- меслятзавай дуст руш Зояди. - Тахъайтѐа ваз адан пабни ви къамал акъадариз кѐланзавани? Арсенан кѐвалахдик хев квач, вуна ви чан хкудмир, вун рекъида, вун галачиз адавай дурум гуз жедач.

Амина фагъум-фикиррик кумаз са юкъуз хци, адаз са гафни лугъун тавуна, кѐвализ са руш гъаз хтана ва вич адал эвленмиш жедайдакай хабар гана.

Гележегдин свас, адан хесетар, вич тухузвай тегъер ва рахунар, вич виняй къун ва чин чѐлурун Аминадиз гъа сифтегуъруьшдилай бегенмиш хъаначир. Амма ада са гафни лагъанач, адаз акунвай: Арсен вичин ярдал лап ашукъ я. Вучда, ам патал хва бахтлу яз акун виридалайни важиблу тир. Ам хцин вичин уъмуър я, мумкин я, вич ягъалмиш жезва - Дианадикай хциз хъсан паб жеда лагъана фикирзавай. Аллагъди акѐ авурай! Аминади гележегдин свас хъсан къаршиламишна, тѐамлу хуърекар гъазурунин къайгъуда хъана, Диана сад лагъай сефер акунин гуърметдай гуърчег ва багъа шал багъишна.

Хва, руш рекъе туна, кѐвализ хтана, Аминади мехъерар зулухъди авун фикирзавайдакай, ам це лугъузни и мукъвара фидайдакай лагъана.

-Чавай зулалди акъвазиз жедач, диде, Диана кѐвачел залан я, вахтни - саки къе варз. Мехъерар жезмай къван фад авун герек я. Адан диде-бубадин патав и гъафтеда фида, - лагъана къетѐивилелди Арсена, вичин свас кѐвачел залан тир хабар гъич са кѐусни регъуьвал авачиз агакъарна.

Диана адет тирвал це лагъана, Амина тади гъалда кѐвалин месѐла гъялунив эгечѐна - 3 касдиз къе кѐвалин секцияда дар жедайдан гъавурда ам акъазвай. Дидедайла ирс яз амай, исятда ам хвани галаз яшамиш жезвай къе кѐвалин квартира, гъакѐни куьгъне дача маса гана, хъайидал вичи кѐватѐнавай вири пуларни эхциг хъувуна, чѐхи квартира маса къачуна.

-За фикирзава, икъван чѐхи кѐвале чун-чахъ галаз къада, - шад яз лугъузвай ада Зоядиз. За амайбурукай къакъатна авай гъвечи кѐвал жуваз хкъанава - абуруз зун анжах пакаман ва нянин тѐуьн недайла аквада, зун кѐвале тѐмил жезвайди я эхир.

Амма Аминадин мурадар са легъеда тар-мар хъана, йикъарикай

са юкьуз кIвалахдилай кIвализ са тIмил фад хтайла, адаз хчинни жележгдин сусан рахунар къасухдай хъиз ван хъана. Арсена и юкьуз ам цIийи квартира къалуриз гъанвай къван. Амина абур квекай рахазватIа, гъасятда гъавурда акъунвачир. Дианадиз квекай хъел ава, вучиз ам нарази я? Яб акална...

-Вучиз ви дидеди икъван чIехи квартира маса къачуна? Чидачни? За лугьуда вучиз ятIа! Чун вири умуърда адан гъилик кваз яшамиш хъун патал, ада чи гъар са кам ахтармишдайвал, ва чаз вичин къайдаяр или тIадайвал. Авайди анжах са рехъ я - квартира 3 кIвалиндахъни къилди са кIвалиндахъ галаз дегишарун ва къилди яшамиш хъун. Рахух дидедихъ галаз.

Арсен вичин сусан гафари лап рикIивай тажубарнавай, ам Диана гъавурда тваз алахънавай: диде чпин арада гъат тийидайдан, идалайни башкъа чпиз писвал тийидайдан, къенин юкьуз чпихъ авай-авачирдан сагъиб диде тирдан. Ада вири умуърда гъич са югъни хкуд тавуна кIвалахна. Вучиз гила ам хчикай чараз яшамиш хъун герек я, вучиз са хизан яз яшамиш жедач? Я тахъайтIа вад кIваликай ибарат квартирада пуд касдиз чка дар яни? Хцивай Диана чIалал гъиз хъанач. Гъуьлуьз атун патал руша вичин патай разивал гуз тади къачурди айгъамдалди лагъана.

Аминади вичиз са гафунинни ван татайдай къуна. Са шумуд йи къалай ада шак алачиз хъиз хциз вичи абурухъ галаз санал яшамиш хъунин фикир дегишарнавайди ва вич гъелелигда къилди яшамиш жедайди лагъана. Ахпа, яни къуьзуь ва сагъсуз хъайила, вич абурун патав хкведа. Исятда ада кIвал кирида къада.

-Вучиз, диде? -са куьнинни гъавурда акъазвачир Арсен. -Ваз чахъ галаз санал яшамиш жез акъван кIанзавайди, виликамаз кIвални хкъанавайди тир.

-КIанзавайди тир, амма за фикирна: зи патав дуст дишегълияр, виликан къуни-къуншияр къведа, ван ацалтна жедайди я, вердиш хъанвайвал, вахтунда хъфидач. Куьн лагъайтIа, анжах гила эв-

ленмиш жезвайбур я, куьн сад-са дав вердиш хъана кIанда, сифтедай къилди хъун квез регъят жеда.

-Чи квартира лап екеди я, ви мугъманри чаз гъикI манийвалда?- дидедин гъугъуьлда ихътин дегишвилер хъунин гъавурда Арсен сакIани акъазвачир. Амма Амина свас шад хъун патал вичин фикирдилай элячIнач.

Зоядиз вичин дуст дишегълидин фикирдикай хабар хъайила, пис хъел атана ва Арсенахъ галаз вичин вилер алахънавай свас секинарун патал гъахъ-гъисаб ийиз саки гъазур хъанвай, амма Аминади ихтияр ганач.

-Вучиз абурун алакъаяр чIурда, Зоя? Арсеназ а руш кIан я. Зун патал къилинди абур чеб-чпихъ галаз ислягъдаказ яшамиш хъун я. Аллагъди яргъазрай зун арада гъатна абур къакъатда. Зун къилди яшамиш жеда. Белки Дианадиз хъел атун ва зун такIан хъун кIвачел залан хъунихъ галаз алакъалу я жеде, ахпа абур вири алатна фида.

-Ам вич авай гъалдикай кисун ва вич туьгъмет тавуна, гъатта вири гъуьрметар авуналди гъуьлуьз тухузва лагъана шад хъун герек я. Виликдай ахътинбур беябурдайди тир, адаз вахъ галаз яшамиш жез такIан тир чIавуз вуна лагъайтIа, ам якъутрив безетмишна. Аламатдинди я адан токсикоз- тIуьнар ваь, инсанар такIан жезвай. Зун ви чкадал алайтIа, за ам жезмай къван яргъаз квадардай, вичин чкадал ацукъардай ва хцизни адан суса вич тухузвай тегъер къалурдай. Заз вун икъван кIамай тирди чизвачир!

Аминади жегъилриз гурлу мехъер авуна. Сусан пек-парталралва якъутдин къашар авай къизилдин безекрал Дианадин гъатта девлетлу мукъва-къилийрини пехилвалдай жеде.

Сифтедай Аминади вичин алакъаяр сусахъ галаз хъсан хъуник умуд кутунвай, амма гъар са югъ алатунивай ам Дианадиз и кар кIан туширди гъавурда акъазвай.

Сусан наразивилерни наз гунар, гъатта абур къилди яшамиш жезвайтIани сакIани акъалтIавачир. Мехъерилай къулухъ тамам са варз-

ни алатнавачир, амма Дианадилай Арсен дидеди бизнес адав вахкун тавунин себеб абурун жилавар къун тирдахъ чIалахъриз алакъна. Арсенан яшара аваз дидедин гъилик кIвалахун кутугнавай кар туширди, Дианадиз багърийриз вичин гъуьлуьхъ къилди бизнес авачирди лугъуз утанмиш тир.

-Ваз квекай кичIе я?- гъавурда акъазвачир Арсен, - зун дидедихъ авай сад я, маса ирсдарар, пай гана кIандай ксар авач. Бизнес нин кIвачихъ галатIа, вуч тафават ава? Ана чарариз-цIараризни налогриз талукъ катун-калтугунилай гъейри авай маса затI авач, дидедиз а крар хъсан чизва, заз- ваь, абурай къил акъудизни заз кIанзавач.

Тилиди къванцъй тIекв акъудайвал, эхирни Арсена дидедивай бизнесда вичин пай къилди авун тIалабна.

Амина аламат хъана: вучиз садлагъана хци ихътин къарар къабулна? Ахпа гъавурда гъатна: мад Дианадин кар тирди.

-Аламат жедай кар я, зи хциз къалкъижни наз гвай и руш гъикI кIан хъана? -фикирдай ада жегъилрин патав феи бязи вахтара. - Диана неинки адахъ галаз гъуьрметсуз я, адахъ чIуру хесетар мадни квай. Ам хизан арадал гъиз эсиллагъ гъазур тушир - кIвал киле тухуз, тIуьн гъазуриз, гъатта кIвале михъвилер ийизни адаз чизвачир. Неинки къаридихъ, гъатта вичин гъуьлуьхъ галазни вич гъуьрметсуздаказ, векъидаказ ва къал гваз тухузва. Амина адаз са вуч ятIани чириз ва я кIвале куьмек гуз алахъунин чалишмишвилер суса гъамиша къал акъудуналди ва хъилер авуналди акъалтIавай. Дианади гъар са гаф туьгъмет хъиз къабулзавай ва чинеба вичин гъуьлуьз Аминадилай шикетарзавай, къаридикай инсафсуздаказ авачир гафар лугъузвай. Дидеди лагъайтIа, бизнес хцин кIвачихъ янавайтIани, вири крара адаз куьмекар гузвай, вичин зегъметдай са затIни тIалабзавачир. Ада вич патал пенсия бес тирди къетIнавай.

*(Амай пай гъуьгъуьнин нумрада)*

**ЭЛЬМИРА ИБРАГЪИМОВА**

# Бахтунинни Гъуърметдин Къужахда

**И**нсаниятдин гуъзел пай тир дишегълидикай литературадин эсер кхъин тавур я шаир, я писатель, музыка тесниф тавур композитор авач лагъайтла, бажагъат зун ягълмиш жеда. ИкІ, Дагъустандин халкъдин шаир Арбен Къардаша «Дишегълияр» ширда кхъизва:

*Дишегълийриз килиг ийиз яргъалай,  
Къаш-къаматар ийизва за тунІалай.  
Ингъе садахъ вичин къетІен суй ава,  
Муькуьдахъни ширин беден, буй ава:  
Дишегълида тарих ава, вахт ава,  
Дишегълида Диде, Паб, Свас, Вах ава.  
Дишегълидай ваз ви девир аквада,  
Виридалай багъа ивир гакъада...*

Мегърибан, гъар са рекъяй чешнелу дишегълийралди вичиз гъахълудаказ камалэгълийринни шаиррин макан лугъузвай СтІал Сулейманан районни девлетлу я.

- Дишегълидикай, абурун камаллувиликай, обществодиз абурукай авай менфятлувиликай рахадайла, зи рикІел сифтени-сифте дяведилай виликан йисара чи республикадиз, гъабурукай яз чи райондиз Урусатдай атай пешекарар къведа, - лугъузва райондин Къил Нариман Абдулмуталибова. – ГъикІ лагъайтла, абурун чІехи пай дишегълияр – институтарни техникумар акъалтарнавай жегъил рушар тир. Абуру дагъвияр савадлу авуник еке пай кутуна. И кар фикирда къуна, райадминистрацияди теклиф гъуналди, чна 2017-йисан 12 – июндиз Къасумхуърел чпин къадар-къисмет чи райондихъ галаз алакълу авур урус халкъдин векилар тир пешекаррин гъуърметдай мемориальный комплекс ачухна. Абурукай яз завай еке гъуърметдивди Вини СтІалдин хуьре яшамиш жезвай Жанна Александровна Аншуковадин (Мегъамедовадин) тІвар къаз жеда. Чун Жанна Александровнадин патав Вини СтІалдал



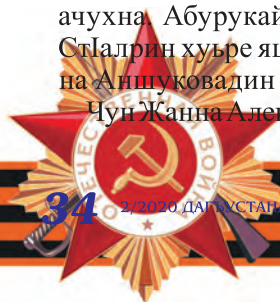
фена, адахъ галаз уьмуьрдикай, хизандикай, дяведин йисарикай ихтилатар авуна.

- Зун 1938-йисан 1-апрелдиз Ленинград шегъерда дидедиз хъана,- лугъузва Жанна Аншуковади. – Чи хизанда къве велед авай – зунни зи стха Александр. Стха залай къве йисан гъвечІи я, алай вахтунда ам вичин хизанни галаз Екатеринбург шегъерда яшамиш жезва. Зи дах Александр Александрович 1942 – йисуз фронтда телеф хъана. Диде Анна Сидоровнади фабрикада кІвалахна, ам дяведилай гъуьгъуьнин йисара начагъвиликиди къена.

**- Жанна Александровна, куьне урусатда авай багърийрихъ галаз алакълу хуьзвани? – жузуна за.**

- Гълбетда, Дагъустанда яшамиш жезвай вири йисара за дидедихъ ва стхадин хизандихъ галаз алакълу хвена, - лугъузва яшлу дишегълиди, - зи диде Вини СтІалдал са шумудра атайди я. Эхиримжи сеферда ам зи патав вич рагъметдиз фидалди са шумуд варз амаз 1967-йисуз атанай. Гила зунни, стхани яшлу хъанва, виликан хътин сагъламвални амач, гъавилай физ-хтунарни амач. ЯтІани чун телефондай мукъвал-мукъвал рахазва, алакълу хуьзва.

Жанна Александровнадиз Ленинграддин гълкъадин каш-мекъ, азият акунни къисмет хъана. Ленинграддин гълкъадай акъудна Ярославль шегъердиз тухвайла Жаннадин 4 йис тир. Аниз ам я диде, я стха галачиз тухванай.



Жанна Аншуковади Ярославль шегърда 7-класс акбалТарна, ремесленный училищедик экечІна, ана токарь-наладчиквилин пешекарвал къачуна, завода кІвалахна.

1958-1960-йисара Ярославль шегърда Вини СтІалрин хуърйя тир жегїл, зирек гада Буньямин Мегьамедова армиядин жергейра къуллугъзавай. Къисмет я, ина Жанна ва Буньямин чеб-чпихъ галаз таниш хъана. Абурун дуствал саки 2 йисуз давам хъана. Армияда вичин буржи къилиз акъудна акбалТарай Б. Мегьамедов 1960-йисан зулухъай Вини СтІалдал хтана, гьелбетда, вичин сифте муьгъуббат хъайи цуьк хътин урус руш Жаннани галаз. Са вацралай абуру хуьре эл-адет тирвал лезги мехъер авуна: къве жегїлди чпин рикІер, сирер ва муьгъуббат садавуна.

Яваш-яваш Жанна Александровнади вичиз лезги чІални, адетарни, мили хуьрекар гъазуризни чирна. Ада яргъал йисара производства гъакъисагъвилелди зегъмет чІугуна, вичиз хуьруьнвийрин арада гъурмет-кІанивал къазанмишна. Яшар хъанвай мегърибан дишегълидиз къе хатурлу хуьруьнвийри, гъурметлу къуни-къуншийри, ферли пуд веледди, цуьквер хътин ругуд хтулдини къуд птулди рикІин шадвал, кІубанвал гузва.

**- Жанна Александровна, Куьн уьмуьрда са къадар рекъиз фенва. Элкъвена феи уьмуьрдин рекъиз килиг хъувуртІа, Квевай адаз гъихътин къимет гуз жеда? – хабар къуна за.**

- За ваз рикІел гїл эцигна лугъуда: зун уьмуьрда феи ва давамзавай рекъел ва жуван къисметдал гзаф рази я, за зун къе бахтлу инсан яз гысабзава, - ми хъи лезги чІалалди жаваб гана Ж. Мегьамедовади. – Гьелбетда, сифтедай зун дагъустанвидиз гъуьлуьз физва лагъайла нарази хъайи ксарни тІимил тушир, дидедизни и кар са артух хуш хъаначир. Уьмуьрдин чІехи пай камаллу лезги халкъдин арада финал, республикадин безек чкайрикай сад тир Вини СтІалдал, СтІал Сулейманан районда яшамаш хъунал къе за дамахзава. Зи патав райондин Къил Нариман Абдулмуталибов, жавабдар амай къуллугъчяр, школьникар мукъвал-мукъвал къвезва, заз хуьруьн школада, районда тухузвай мярекатриз теклифзава, зи гуьгъуьл къачузва. И крари зак шадвални кутазва.

Жанна Мегьамедовади «Жителю блокадного Ленинграда 900 дней 900 ночей», 1941-1945 - йисарин Ватандин ЧІехи дяведа гъалибвилин юбилейдин медалар, «Житель блокадного Ленинграда» знак багъа ядигар яз кІвале хуьзва.

Хуьре-кІвале гъурмет авай инсан, жегїлрин не-сигъатчи, кІвалин къул хуьзвай мегърибан дишегъли тир Жанна Александровнадикай кхъенвай макъала заз Низами Генжевидин цІараралди куьтягъиз кІанзава: «Лугъун жуваз: къадир жечни къисметдин, Къужахдава вун бахтунин, гъурметдин».

**ХАЗРАН КЪАСУМОВ,  
РФ-дин журналистрин Союздин член**



## *Бубадин медалар*

Зун аял тир, рикІ алай зи къугъунрал,  
Пара майил ийидай за ракъариз...  
РикІ рахадай буба жуван акурла,  
ЭкъечІнаваз майдин гъар са суварик.

Бубади зи, шадвал ргаз вилера,  
Къуллугъ ийиз жедай вичин медалриз.  
Къазанмишай чІехи залан женгера,  
Ватан хуьнай гайи вичиз, къегъалдиз.

Адаз гъар са наградадай аквазвай  
Рекъер, вичи атІай яргъал уьлквейра.  
Медалрив ваъ, ам юлдашрив рахазвай,  
Чанар гайи душманди къур тепейрал...

Алукъда вахт, къуллугъ ийиз Ватандиз  
Зунни, жегїл, яргъал рекъиз экъечІа  
Хуьда за вун, уьлкве, цуьквед бустан хъиз.  
Зи Бубадин рехъ давамиз эгечІа.

## *Ислягъвал я*

Эхъ, икрам ийизва гъар береда,  
Чаз и ислягъ къенин йикъар гайибуруз.  
Эхъ, баркалла лугъуда за гъамиша,  
И гуьлуьшан дуьнья ислягъ хвейибуруз.

Лугъузва за халкъдин патай векил яз,  
Ажугъламиш яз ийизва туьгъмет за:  
Ислягъвилик цІай кутазвай ягъсузар!  
Ракъурзава куь винелди нифрет за.

Зун гъазур я, за зегъметар чІугвада,  
Хуьн паталди чи балайрин сивел хъвер.  
Хабар къуртІа завай: - Вуч я ви мурад?  
- Ислягъвал я! – ийизва мад за эзбер.

Шагъабудин ШАБАТОВ



# КІВАЛЕ АВАЙДИ КЪЕЦЕЛ

«2017-йисан 27-майдиз хизанда ягъунар, гатунар декриминализация авуниз талукъ закон къуватда гъатнава»

Дегишвилер Россиядин Уголовный кодексдин 116-статьядик акатнава. Къуватда гъатнавай закондал асаслу яз, «ягъунрик, гатунрик» «бедендиз тларвал гайи, амма чѳуру нетижайрал гъун тавур» крар акатзава.

Амма и закондин гъавурда авири са къайдада акъунач. Са бязибуру икІ фагъумна: яни га-тадай ихтияр ава, къилинди, са чка хун тавун, азарханадиз аватдайвал тавун лазим я. ЯтІани и законди гзафбур хизанда гуж гъалиб аву-никай хуъз куьмекдай фикирдални гъана: багъри касдал – уьмуьрдин юлдашдал, аялдал, диде-бубадал гъил хкажунни жерме илитІуналди административный жавабдарвилиз чІугвада, 15 суткада дустагъда ва я общество патал хийир авай кІвалахар къилиз акъудиз тада, мад сеферда ихътин кар авуртІа, уголовный жавабдарвилиз чІугвада лугъудайбурни ава. И кар статистикадини тестикъарзава. Административный ихтиярар чІурунин

дуьшуьшар артух хъанва – кІвале гуж гъалиб авун сеbeb яз хизандай сада полициядиз арзагузва, амма и жигъетдай залан тахсиркарвилерин къадар тІимил хъанва.

Авайвал хиве къуртІа, за жува-жувакди фикирзава, акатай гы жуьредин хъайитІани шартІлувилер, къуру адетар авай Дагъустанда и законди «кІвалахдатІа»? Ина буба, гъуьл, стха – адет яз, хизандин къил я (хизанда пул къазанмишзавайди вуж ятІа гъадалай аслу тушиз). За адетрин тереф а вахтунда хуъз-ва хъи, эгер абуру дишегълидин уьмуьр, адан намус, лайихлувал ва ихтиярар хуъзватІа. Амма за дидевилин бахтуниз ва аялвилиз, хизанда хушбахтлувилиз зарар гузвай адетар гыч къабулдач.

За журналда кІвалахзавай сифтегъан йисара хизанда авай къал-къиж акъудиз куьмек гун тІалабиз чи патав арза гваз дише-гълиар атай са шумуд дуьшуьш хъана. Ибур лагъайтІа, гъуьлни паб чара жедайла эменни паюниз, гъуьлуъз аялар дидедихъ галаз таз кІан тахъуниз талукъ месэлаяр тир. Итимди паб гатазвай (диде-бубади гъалдарнани жезвай, папа къал акъудайлани – дуьшуьшар жуь-реба-жуьребуру тир) хизанра чун «меслятардайбурун» ролда хъайи дуьшуьшарни кими тушир. Къе завай «къван -къванцел» тутунвай гъуьлни паб меслятаруналди чна дуъз кІвалах авунани авуначни лугъуз жедач, амма элкъвена мад а ксар чи патав хтаначир. Мумкин я,

камаллу Фазу Гьамзатовна Алиевадин меслятри гьикI ятIани абуруз таьсирнай.

Амма масакIани хьанай...

ГьикI ятIани са сеферданинихъ геж зунни уьмуьрдин юлдаш мугьмандай хквезвай. Зи гьилерал гьвечIи хва, итимдивни машинда ахварал фенвай чи руш гвай. Лифтини кIвалахзавачир, чун гурарай хкаж жезвай. Чи мертебадиз хкаж жезвай чкадилай заз чи квартирадин вилик квай гьвечIи рухунал, ракларив, элкъвей кIватI хьиз аквазвай ва цугъзавай къамат акуна.

Яргъалай хьсан аквазвачирвилляй, заз ам са мертебадин винел яшамиш жезвай къуншийрин кичI хьиз хьана.

- Акъуд кван ам анилай, - тIалабна за. Итим гурарай хкаж хьайивалди чи ракларив агатна ва, захь элкъвена, лагъана: «им Гьава я».

Гьава чи къуншидин хизандиз чIехи хцин свас яз са шумуд йис идалай вилик атанай. Секин,

Дишегъли чилел эКIянавай гьвечIи рухунилай хкажна, чна ам кIвализ хкана, секинардай дарман гана, зи итимдиз милициядиз хабар гуз кIан хьана, амма Гьава рази хьанач... Ада вичиз маса ксариз чир хьана кIанзавач лагъана, бес абурухъ гьвечIи руш ава, «хизандикай чIуру фикир арадал къведа, ваъ, хизанда авайди къежел акъудун герек туш»...

Гьавадин гьич рикIелни аламач и къал-макъал мус башламиш хьанатIа. Мус гьуьлуь адал гьил хкажнатIа. Ада гафарин къатIар атIуз, мукъвал-мукъвал чин гьилеривди кIеви ийиз ахъайзавай, на лугъуди ада са куьникай ятIани вич хуьз алахъзава ва я садни адаз акуна кIанзавач...

-Зун кичIевал квай, гьатта кIевиз рахуникайни кичIе руш тир. Заз чиз, бубани диде гьамиша къалда авайвилай ва абурун ванцелди къуни-къуншийр кIватI хьунилай тир жеди. Амма вири уьмуьрда заз

гана. ГьакI хьайиди хуьй лугъудай тегьерда, гьа сифте гуьруьшдал. Ада лагъана: захь хва ава, бубади: захь руш. Ша чна абур сад-садал эвленмишин!

Я Рашид заз, я зун Рашидаз бегенмиш хьаначир. Амма диде-бубади чал илисзавай. Заз лагъайтIа, гьвечIи вах це лугъуз къвезва, вун – 20 йис хьанвайди къени зи къамал алама лугъудай бубадин гафар бес хьанвай. Рашидаз лагъайтIа, адан бубади ам вичел алай парталар алаз кIвалай чукурда лагъанвай...

Вучиз ятIани апаяз вичи руш девлетлу хизандай къачузвай хьиз, чун агьваллубур хьиз авай, ахпани заз мукъвал-мукъвал ви бубади зун алцуарна лугъуз туьнбуьгъдай. Амма за фикирзава хьи, икI ада зи бубади ресторанда адан паталай пулгайидалай къулухъ вичи - вичиз туькIурна.

... Апаь – кIвале виридахъ галаз векъи ва чIуру инсан. Кьилди яшамиш жез чаз ихтияр гузвач. Мехьеррилай къулухъ Рашидав

*Россиядин МВД-дин статистикадин делилралди, залан тахсиркарвилерин саки 40 %, гьакIни гьар 11 кьиникъ хизанда кьиле физва. ИкI, 2015-йисан январдилай 2016-йисан сентябрдалди Россиядин МВД-ди 19 агъзур кас кьинин, 1,7 агъзур дуьшуьшда тахсиркар ва къурбандар мукъва-къилияр тирди регистрация авунва. Винидихъ къалурнавай девирда хизандин членрин гьилелай 539 дишегъли ва 56 аял телеф хьана.*

*Хизанра къал-макъал себеб яз рекъизвайбурун 38 % тахсиркарри гьужумуникай чеб хуьз алакъ тийизвай дишегълияр я.*



аватIани чир тежедай дишегъли... Адан къаматди ам муьтIуьгъ тирди къалурзава. Абурун хизандин кьил яшариз чалай хейлин чIехи тир, къуни-къуншийрихъ галаз адан са артух рафтарвал авачир, гьалтайла чна сада-садаз «хийирар, гьикI ава куьн, кIвалахар?» лугъунилай гьейри, маса рахунлуькIуьн авайди тушир. Винел алай къуншиди, дуьз лагъайтIа, вичиз мукъвал-мукъвал абурун кIвалай нянрихъ кикIидай ва ишедай ванер къвезва лугъудай, амма ибур къуншидин гафар тир...

Чун чи кIвалахдал, аялрал машгъл тир, къаншарда авай кIвалай ихътин къал-макъалдин ванер атаначир...

анжах са сеферда бубади дидедал гьил хкажна акунай... Диде агаж хьанвай гьвечIи кIватIуниз элкъвена, чилел ярх хьанай...

Ахпа мукъва-къилияр кIватI хьана, бубадинбур ва дидединбур... яргъалди абур меслятариз алахъна, амма абур чара хьаначIани, заз чиз, диде ди бубадиз вич рекьидалди и кар багъишначир.

За фикирзавайвал, диде закай фикирдай къван кьена. Заз адахли, яни гьуьл, жагъурайди зи буба я. Рашид адахъ галаз санал армияда къуллугъай адан дуьстунин хва, ам лагъайтIа адаз тахкуна 25 йис тир, яни къуллугъ акъалтIарайдалай къулухъ акунвачир. Гьа икI, ам вич вуж ятIа, хизан чир тавуна адаз гаф

гьасятда заочнидаказ кIелунар давамариз туна ва ГАИ-да «кIвалахал эцигна». Рашида сифтедай наразивалзавай, ахпа амни, буба хьиз, векъиди ва чIуруди хьана. Заз кIелунар рикIелай ракъурун буйругъна.

«Ингье кIвал, кухня, диде-буба. Гьуьл, адан стхаяр ва вахар. Вун – свас я. Ви везифа кIвале вири къайдадик хьун я», – лагъана къариди. Зи къуьнерал тIуьн гьазурунни, михьвилер, чухъуьнагар авунни аватна...

Ахпа аял галаз ахвар авачир йиферни, гьуьлуьн гьараюнарни къал, гьуьлуьн вахарин векъивални. Заз садра гьикI ятIани дидедиз зи гьалдикай шикаятиз кIан хьана, амма

ададишегълидин къисмет вири эхи авун тирди жаваб гана.

«КӀвале авайди къежел акъудмир, - лагъанай а чӀавуз дидеди, гъулуьн вахарикайни шикаятмир, абур гъуьлериз фида ва абурухъ чпихъни ахътин уьмуьр жеда, ви рикӀел аламани, зунни ви буба? Мукъва-къилийри къени чун айибзава, чакай пис рахазва».

ГъикӀ ятӀани, хъуьтӀуьхъай хъиз, за Рашидаз мехъерардайла заз гайи пулунихъ заз чими палту ва я курт-ка къачуз кӀанзавайдакай лагъана.

- Мад вуч кӀандай ваз! - гъарай акъатна адай. - Бубадин кӀвале амаз вири къачуна кӀандай! Ина вуна гъич са кепекни зи ихтияр авачиз харждач!

Хиве къан, за наразивал къалурна, им зи рекъихъ ганвай пул - калым - я, заз ам кӀандайвал харждай ихтияр авайди, пул зиди тирди...

Белки, за адак хъел кутунатӀа? Эхъ, а чӀавуз, мехъерар авур са шумуд вацралай, гъуьлуь зун сад лагъай сеферда яна...

Эгер захъ са тӀимил кӀеви къилих авайтӀа, гъатта экъечӀна куьчедиз къванни фидай. Са гъиниз кӀантӀани... гъуьлуь завай багъишламишун тӀалабна, мад ихътин кар хъийидач лагъана гаф гана, палту маса къачуз кӀандатӀа, гъатта пака фида лагъана... РикӀел дидедин гафар хтана ва ... гъил къачуна. Ада заз вичикай суьгъбетариз хъана, заз акӀ тир хъи, зун адан гъавурда

акъазва, ада зал маса рехъ жагъун тавурла гъил хкажна.

Зигъуьлуьз прокурорвилин пеше къачунин мурад авай, заз лагъайтӀа духтур жез кӀанзавай, гъатта азарханада санитарка яз кӀвалахзавай. Гъасятда кӀелунрик экечӀиз я адалай, я залай алакънач. Авачир чи диде-бубайрихъ ахътин пулар.

-Къайгъу авач, са гъикӀ ятӀани къил акъудда, - фикирна за, - куьтягда ада институт, хъсан кӀвалахал акъвазда, белки, чи вири крар дуьз жен, завайни институтдик ва я медучилищедик хъайитӀани экечӀиз жеда. А чӀавуз заз чир хъанайтӀа, сад лагъай сефердихъ къвед лагъайдини, пуд лагъайдини галайди...

**Йифен дежурствойра аваз ахвар бес тежез, Рашида институтда нянин тарсар ахъайзавай, са сессия вахкуз хъанач, ахпа муькуьдини. Бубади адавай вири пул вахчузвай, гъавилай адавай экзаманар ва зачӀетар «маса къачуз» жезвачир. Са йисалай ам институтдай акъудна. Ахпа мадни пис хъана, гъи себеб аваз хъайитӀани хъел папалай элякъарзавай, аялризни вичин гъараюнралди кичӀерар гузвай.**

**Гъикъван эхи авуртӀани, гъар са кардихъ вичин эхир ава. Балдузрикай сад, вичин гъуьлуь рикӀиз бегенмиш хъайи безек маса къачунач лугъуз, къве аялни галаз бубадин кӀвализ хтунни эхир эцигна.**

- Вуч ахъайда къван, - Гъавади къил калтадзава, рикӀел хквезвай вакъияяр квадариз алахъзава.

- Ахъгиндакай себеб къуна гъуьлуькай чара жедайди яни? - лагъана за балдуздиз. - Бес аялар? Ам хъсан буба я хъи, вавни хъсан эгечӀзава.

-Захъ галаз масакӀа тухвайтӀа, за гъасятда бубадиз ва Рашидаз хабарда, абуру адакай анжах къежей чка тада...

-Белки, зани бубадиз шикаятда? - акъатна зай а чӀавуз. «Вун вуч кас я? Ви буба вуьжя?» - патав акъвазнавай къариди вичихъ авай гафар лагъана. - Шикаятда ада! Ая къван! Са легъзеда вун инай акъатда, аяларни вавай вахчуда. Буба! - гъарайна ада вичин гъуьлуьз, вун садра килиг и намуссуздаз, чаз кичӀерар гузва...».

- Апай зи патав атана ва чин кутуна яна. И арада къаридини гъуьлуьн ваха зун акъудиз гатӀунна... Зун подъезддиз катна, ахпа ишезвайди къуншийриз такурай лагъана, куьчеда лап йиф жедалди акъвазна, гаражрин къулухъ кӀеви хъана. Зун хтайла, гъуьлуь рак ачухна. Ам лап пис пиян тир. Рашида зун квартирадиз ялна ва гатаз башламишна, ахпа рак ачухна зун «вун гъина гъатнавайтӀа, гъаниз квахъ» гафар лагъана кӀвалай къежел акъудна. Мад гъикъван за рак гатанатӀани, зенгнатӀани рак ачухнач. Зун гзаф галатна, мекъила, куь квартирадин вилик квай гъвечӀи рухунал ацукъна ва, заз чиз, ахварал фена.

-Икъван крарилай къулухъни ваз абурулай арза гуз кӀанзавачни? - лап тажуб хъанвай зун.

-Ваь, за арза гудач. Садни гъавурда акъадач. Эгер чун меслятариз тахъайтӀа, вирида зун тахсирлу яз гъисабда. Лугъуда, диде гъихъгинди ятӀа, рушни гъахъгинди я. Заз килигна рушак синихар кутада. Квевайни за тӀалабзава, и кардикай садазни лугъумир, къилинди, квезни хабар авайди къалурмир.

Экв жедалди са гужуналди акъвазна, Гъава чи кӀвалай экъечӀна, ам садани гуьзлемиш тийизвай кӀвалин ракларив сабурулудаказ акъвазна.

**Ажа АБДУРАГЪМАНОВА**







# Патимат Омаровадин ажайиб дуьнья

Журналдин редакциядиз журналистрин ахтармишунрин ва авторвилин фильмайрин «Узденъ» агентстводин директор Мегъамедбег Салтинскийдин патай «Зун кезе тѣбиатдин вилерай килигзава» тѣвар алаз Р.Гъамзатован тѣварунихъ галай Милли ктабханада кыиле фидай, вичи-вичиз чирвал къачунвай, Леваша райондин Наскент хуьрйя тир художник Патимат Омаровадин суьретрин выставка ачухуниз талукъ мярекатдиз теклифунин чар атана. Выставкадин са гыхътин ятѣни рикѣин сидкъидай къезвай хътин тѣварѣи вичикай хабар гузвай, чнани автордихъ галаз таниш хъун къетѣна.

**К**табханадин фойеда жуван вилаятдин бажарагълу ксарин яратмишунрал къару дагъустанвияр кѣватѣ хъанвай. Мярекат тешкилатчиди вичи тухвана, ада рахадай ашкъи авай вирибуруз хушвилелди гафгузвай. Тебрикдин гафар ктабханадин выставкайрин залдин директор Амирхан Мегъамедова, машгъур художник Шапи Рабаданова, искусствовед Мариян Чалабовади, спортдин мастер, олимпиададин къугъунрин гимидин сагъиб Нурмегъамед Шанавазова, шаир Аминат Абдурашидовади, композитор ва къавал Хан Баширова лагъана. Музыкадин профессор Тагъир Курачева Патиматаз бахшна дарги чѣлал мани тамарна.

Патиматан хуьруьнвийри, дуствари адаз рикѣин сидкъидай тебрикдин чими гафар гзаф лагъана. Адан яратмишунар райондани машгъур я, гъар са агъалидиз чпин мугъманхана адан тѣбиатди, натюрморти безетмишнайтѣа кѣанзавай.

Шад мярекатдин «тахсиркардик» вичиз гъуьрмет къалуруни, мугъманри авур рахунри, вичин яратмишунрал абуру фикир желбунни регъуьвал кутунвай. Ада, кѣлусни дамах гвачиз, чиник мили

хъвер кваз, цуьквер ва тебрикар къабулзавай, вичин мугъманриз чухсагъул малумарзавай.

Художницади ихтилатайвал, суьретар чѣгуналам садани гуьзет тавур саягъдай машгъул жез эгечѣна. Я садавайни тарсарни къачунач, я садрани и рекъяй чирвилер къачунач, халкъдиз раижнавай яратмишунар лагъайтѣа, эхиримжи йисуз чѣгунвайбур я. Инал, гъелбетда, имгъикѣ арадал атай карятѣа, чирун, хабар къун лазим тир.

- Ваъ, суьретар чѣгуунин алакьун захъ гъамиша авай; буба кѣарасдал нехишар атѣудай устѣар я, вичин кѣвалахра ада гъатта зи нехишарни ишлемишна. Мектебдани саки вири цлан газетар, плакатар вири зи гъилелай алатзавай., - хуьрезва Патимат. – Амма за художник жез кѣан жеда лагъана, гъич садрани фикирнавачир...

Патиматан гуьзелвили, дамах гвачирвили кѣилихри адахъ галаз са классда кѣлайбурун рикѣрни муьтѣугъарнавай. Мектеб куьтягъай са тѣмил чѣварилай, устѣар Ибрагъима вичин руш хуьруьн хъсан хизандиз гъуьлуьз гана. Жаванар рикѣе еке муьгъуьбат аваз эвленмиш хъана. Абурун

бахтаварвилел диде-бубадини шадвалзавай... Амма уьмуьрдин имтигъанар вилик кумай...

Са йисни алатнач, адан итим улакьрин хасаратвили дуьшуьшдик акатна. Адаз вичин хва аквадай къисметни хъанач – аял ам кечмиш хъайидалай къулухъ са шумуд вацралай дуьньядиз атана. Дурумлувили имтигъанар ахпа башламиш хъана. Вилик вири крап квай: никѣрин четин кѣвалахни, кѣвал эцигун, хъиз тербия гун...

Патимата мягъкемдаказ къетѣна: гъуьлуьз хъфидач, вичин вири уьмуьр Аллагъдиз бахшда. Ингъе гъа чѣвуз ада къуръан кѣлиз чирун лазим яз гъисабна. Са шумуд йис алатайдалай къулухъ ада сураяр акъван хъсандиз кѣелзавай хъи, и кардикай хабар хъайи хуьруьнвийри адавай чпин аялризни чирвал гунин патахъай тѣалабзавай. Патимата шадвилелди хуьруьн аялриз сураяр кѣлиз чирна. Лугъун хъи, зи макъаладин игит дишегълиди вичин вири уьмуьр пак ктабдин сурайрин гъарфарихъ, цѣарарихъ галаз алакъалу авунва. Патиматан уьмуьрдин философияда регъимлувили, зегъметди, рикѣ ачухвили къетѣен чка къазва.

# Женщина Дагестана



На лезгинском языке

## Учредитель:

Министерство информатизации, связи  
и массовых коммуникаций РД.

## Главный редактор

Н. М. КЕРИМОВА  
e-mail: j-dag@mail.ru

## Редакционная коллегия:

### заместитель главного редактора

А. Ю. АБДУРАХМАНОВА,  
e-mail: delia25@mail.ru

### ответственный секретарь

С. Х. БУЛГАЕВА

### редактор русского выпуска

Г. Х. АСАДУЛАЕВА

### редактор аварского выпуска

Б. Ш. МУХИДИНОВА  
bahu4y@mail.ru

### редактор даргинского выпуска

П. Г. ВАГИДОВА

### редактор кумыкского выпуска

П. Х. ХАЙБУЛЛАЕВА

### редактор лезгинского выпуска

Н. Н. ИБРАГИМОВА  
e-mail: shikhnabieva1981@mail.ru

### редактор лакского выпуска

З. Т. АБДУРАХМАНОВА

### редактор табасаранского выпуска

С. М. ИСРАФИЛОВА

## Корреспонденты:

Э. ИБРАГИМОВА,  
А. ТАЖУДИНОВА,  
В. РАТЕНКОВА.

## Заведующий редакцией

С. М. ГАМЗАТОВА

## Художественный редактор

Г. А. КУРБАН-АДАМОВА,  
e-mail: guleymat@mail.ru

## Адрес редакции и издателя:

367018, Республика Дагестан,  
г. Махачкала, пр-т Насрутдинова, 1<sup>а</sup>.  
e-mail: j-dag@mail.ru

## Журнал опечатан в типографии:

ГАУ РД Издательский дом «Дагестан».

## Телефоны редакции:

65-00-36, 65-00-37, 65-00-39, 65-00-40.

## Официальный сайт журнала «Женщина Дагестана»: [женщинадагестана.рф](http://женщинадагестана.рф)

Сдано в набор 17.03.2020.

Подписано в печать 27.03.2020.

Формат бумаги 60 x 84<sup>1</sup>/<sub>8</sub>.

Объем: 5,5 печ. л.

Заказ № 0305. Тираж (3315)422 экз.

Журнал для семейного чтения. Издается с  
1957 г. Выходит на аварском, даргинском,  
кумыкском, лакском, лезгинском, русском, та-  
басаранском языках один раз в два месяца.  
Свидетельство о регистрации СМИ ПИ  
№ ТУ05-00429 выдано Управлением  
Федеральной службы по надзору в сфере  
связи, информатизации, технологий и массо-  
вых коммуникаций по Республике Дагестан.

## На обложке:

I – Памятник «Скорбящая мать», г. Дер-  
бент; III – работа П. Омаровой.

Йисар къвез-алатна... КIвал эцигна, хцикайни лайихлу инсан хкатна, гила ада вичи хъсандиз къазанмишизни гатIунна. Зегъмет ва регъимлувал – ибур агъваллу-вилини замин тирди Патиматан хизанда виридаз чизва. Патимат вичин уьмуьрда са квез ятIани саки садрани муьгътеж хъанач. Амма, лугъдайвал, уьмуьрда тек фу хъуналди вири туькIуьзвач. Са къадар чIавалай Патиматани къенепатан къалабулух гъиссна, адаз къалабулух вичин сагълам-вилини гъалдихъ галаз алакъалу тирди чир хъана. И арада Санкт-Петербургдай адан дуст руш хтана. Къейд ийин, а дуст руш мектебда кIелдай йисара Патиматахъ галаз санал цлан газетар туькIуьрунал машгъул хъайиди тир, гъавилай суьретар чIугунин жигъетдай адан алакъунрикай адаз хъсандиз хабар авай. Дуст дишегълиди Патимат адан гуьгъуьлсузвал сагъламвилини гъалдихъ галаз алакъалу туширди тестикъарна ва суьретар чIугунал машгъул хъун теклифна... Патимат рангаралди шикилар чIугун гъакI са машгъулат туширдан гъавурда акъунвай, им гъа са вахтунда еке жавабдарвални я. Амма дуст дише-гъли Патиматалай алатнач: «Къе-лем, рангар гъиле яхъ, чар виликди ая. Ахпа чир жеда ваз, вуна гъиссда ам ви кар яни, тушни».

Нежижада живеди къунвай гъвечи хуьрерин, къуьлуьн никIе-рин, чуьлдин кул-кусрин емишрин, дагъдин вирерин, тамун кIамарин ажайиб суьретрал чан атана. А суь-ретри чпин рангаралди, экуьвилелди, гъар са легъзедин къетIенвили, тешпигъсузвили инсан гъейранар-зава, саки суьгъуьрда гъазва. Пати-матаз вичиз къуд патай вуч акунатIа, гъабур вири суьретра къалурнава. Яратмишдай мастерскойни ада вичин кIвале арадал гъана, адан суьретрал абур акур гъар садан рикI ацукъзава. Патиматан бажарагъ сифте нубатда вичин мукъвабурун арада машгъур хъана, гуьгъуьнлай къуншиьризни, хуьруьнвийризни адан алакъунар раиж хъана. Идахъ галаз сад хъиз, Патиматан уьмуьрда хъсанвилихъни дегишвилер хъан-вайди агъалийри къатIана: адан

чинал хъвер атана, ам ачух хъана, уьмуьрдал шадвал ийиз эгечIна.

Гъа икI, са сеферда багъри ва хизандин дуст, Дагъустандин маш-гъур журналист ва жемиятдин де-ятель Мегъамедбег Салтинский са сеферда Патиматан мастерскойда авайла, суьретчидин картинара авай тIебиатдин михъвилел, гуьр-чегвилел гъейран хъана амуькна. Журналистдин къилиз Патиматан кIвалахрикай ибарат хуси выс-тавка тешкилуни фикир атана. Ктабханадин къиле акъвазнавай-буру суьретар къалурдай майдан теклифна ва 2019-йисан августдин сифте къилера выставка ачухна.

Выставкадин тIварцIи адан метлеб ачухзава – гъар са суьрет-дай тIебиат вич чаз килигзава... Дагъларин кукIушар, къизилдин къилер ахъайнавай къуьлуьн мезреяр, шамагъаж тарарин къа-лин там, къадим Нарын-Къеле... Ибур чи ерияр-чилер я, а чилерал чун сагъибар я, гъавилай анжах чавай хуьз ва чи аялрал агакъбариз жеда а гуьрчег чкаяр – ингъе гъа и месэляяр я Патиматак къалабулух кутазвайбур. Диде-бубадин кIвале сифте камар къачурдалай къулухъ адак жавабдарвилини гъиссер акатна. Ада неинки вичи майваяр гъаси-лай салан, неинки къунши аялриз Къуръан кIелиз чирунин, гъакI суьретра къалурнавай гъаларин патяхъайни жавабдарвалзава. Гила адан суьретра къалурнавай чилел алай гъар са кул-кусди, гъар са цуькведи, гъар са булахди, цаварал алай гъар са булутди гъар юкъуз тIебиатдин жанлу сересвал фагъум-сузвилелди пучиз гъазур тир чун жавабдарвилиз чIугъазва.

*Патимата яратмишунар дава-марзава; и карди адак ашкъи кутаз-ва, къваларив гъайбурни шадарзава. Сифтедай хъиз, исятдани ам гъаф рахун тийидай, регъувал къай ин-сан я, амма исятда адан патяхъай ада чIугунвай суьретар рахазва: абур суьгъбетзава, къалабулух кутаза, чпин мидаим ва дегишиз тежер уьмуьрдин гъакъикъатдин патяхъай гъуьжетарзава, тести-къарзава. Яшамиирай!*

Суьлгъият БУЛГАЕВА



ИНДЕКС 73901

6+

